

MAKBUL/MAKTUL İBRAHİM PAŞA VAKFI: SELANİK VE KAVALA İLE DİĞER YERLERDE BULUNAN HAYRATI*

*Meral BAYRAK (FERLİBAŞ)***

ÖZET

Osmanlı devlet adamları arasında ilginç yaşam öyküsü nedeniyle dikkat çeken isimlerden biri olan Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın Selanik ve Kavala ile diğer yerlerdeki vakıflarından bazıları bu makalenin konusunu oluşturmuştur. Bu makalede, 14-15 Mart 1536 gecesi ebediyete intikal eden paşadan geriye kalan ve bugüne kadar pek üzerinde durulmamış bazı yerlerdeki hayratı tanıtılmaya çalışılmıştır. Paşa'nın vakıflar yoluyla sunduğu hizmetlerin hatırlanması, adının yaşamasına vesile olan eserlerin tanıtılması gayesiyle yapılan çalışmada, 937/1530-1531 tarihli vakfiye ile kamunun hizmetine sunulan cami, mektep, medrese, imaret, tekke ve çeşme gibi vakıf eserler, vazifeliler, ifa ettikleri hizmetler, alacakları ücretler, vakfedilen gelir kaynakları ve bunların sarf edildiği yerlerden söz edilmiştir. Ayrıca tescilinden bir kaç asır sonra söz konusu vakıfların ne durumda olduğunu tespit etmek amacıyla muhasebe defterleri de değerlendirilmiştir. Selanik ve Kavala'daki külliyele, bağışlanan zengin gelir kaynaklarıyla sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanmasına katkıda bulunmuştur. Balkan coğrafyasında Osmanlı egemenliğinin son bulmasıyla bu topraklar üzerindeki diğer tüm vakıflar gibi İbrahim Paşa'ya ait kurumlar da kaderine terk edilmiştir. Dolayısıyla Paşa'nın diğer vakıf eserleriyle vakfa ait taşınır ve taşınmazların akubeti hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Anahtar Kelimeler

Makbul/Maktul İbrahim Paşa, Selanik, Kavala, Drama, Zihne, Marmara, Eğriboz, Külliye, Vakıf, Ayasofya

* Makalenin geliş tarihi:05.09.2016 / kabul tarihi: 22.09.2016.

İbrahim Paşa'ya ait vakfiye ve bu vakfiye ile hayata geçirilen Selanik, Kavala, Marmara ve Eğriboz'daki kurumların tanıtıldığı bir çalışma, "Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Rumeli Eyaleti'nde Bazı Sancak ve Kazalarda Bulunan Hayratı" başlığıyla *VIII. European Congress on Social and Behavioral Sciences, IASSR (International Association of Social Science Research)*, (September 3-6, 2015, Belgrade, Serbia)'da bildiri olarak sunulmuş, İngilizce olan bildiri özeti elektronik ortamda yayımlanmıştır, bkz. http://iassr2.org/rs/8_ab.pdf, s. 57. Makale olarak hazırlanan bu çalışmada ise detaylı bir şekilde incelenen vakfiye ile birlikte vakfın işleyişine yönelik verilere yer verilmiştir.

** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / mbayrak@ogu.edu.tr

Giriş

Mohaç Zaferi üzerine takdir ve sitayiş ifadeleriyle dolu bir mektup kaleme alarak “*güçün ve yiğüliğin leoparı, cesaret ormanının kaplanı, kutsal bir şevkle dolu kahraman, zafer arenasının Rüstem’i, toprak hâkimiyetinin tanziminin aslanı, tüm güçlerin denizlerinin değerli incisi, müminlerin savunucusu, Veziriazam Rumeli Beylerbeyi İbrahim Paşa*”¹ şeklinde kendisini tebci eden Kanuni Sultan Süleyman (hd.1520-1566), henüz şehzadeligi sırasında Manisa sancakbeyi iken Pargalı olduğu bilinen İbrahim’i hizmetine almıştı.² Kısa sürede güven duyup dost olarak gördüğü İbrahim’i cülus için İstanbul’a giderken yanında götürmüş ve sarayda nüfuzunu artıracak önemli görevler vermişti. Önce kapağası, ardından has odabaşı ve iç şahinciler ağası olarak görevlendirdiği ağayı, daha sonra teamüllere aykırı bir şekilde veziriazamlığa getirmişti. Ayrıca Rumeli Beylerbeyliği görevini de verdiği İbrahim Paşa’ya on iki yıldan fazla sadaret makamını teslim etmişti. Bu süre zarfında Mısır beylerbeyi ve “serasker sultan” olarak da görev yapan ve pek çok başarıya imza atmış olan paşa, çeşitli nedenlerle gözden düşmüş ve bir Ramazan gecesi boğdurularak öldürülmüştü. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı

¹ Bu ifadeler, Hester Donaldson Jenkins, *Kanuni’nin Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 94’ten aktarılmış olup yazarın, padişahın Paşa’yı yücelten bu sözlerini Kemalpaşazâde’nin Fransızca’ya çevrilmiş olan *Mohaçnâme* adlı eserinden (Kemalpaşazâde, *Histoire de la Campagne de Mohacz*, trans. by. Pavet de Courteille, Paris 1859, s. 145 vd.) naklettiği ve söz konusu mektubun, tercümenin sonunda yer aldığını belirttiği görülmüştür, bkz. H. D. Jenkins, *a.g.e.*, s. 93. Paşa’nın övüldüğü bu ifadelerin orijinal halini verebilmek amacıyla *Mohaçnâme*’yi de içine alan Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân X. Defter*, yay. haz. Şefaettin Severcan, Ankara 1996, künyeli esere bakılmış, sözü edilen mektubun bu çalışmada yer almadığı anlaşılmıştır, bkz. Ş. Severcan, *a.g.e.*, s. XXXVI’da, Fransızca’ya çevrilen eserin TTK Kütüphanesi’nde bulunan nüsha olduğunu belirterek kendilerinin bu nüshayı Mohaç Seferi bölümü için karşılaştırma nüshası olarak kullandıklarını ifade etmiştir ki mektup sözü edilen çalışmada bu nedenle yer almamış olsa gerekir.

² İbrahim Paşa’nın yaşamının ilk yıllarına dair net bilgi bulunmaması I. Süleyman ile nerede ve nasıl karşılaştıkları konusunda farklı rivayetlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Şehzade Süleyman’ın Kefe sancakbeyi olduğu sırada ya da Manisa valiliği döneminde kendisine takdim edildiği ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bu net olmayan bilgilere rağmen İbrahim’in, Şehzade Süleyman’ın Manisa’da bulunduğu dönemde hizmetine girmiş olduğu bilinmektedir (Feridun Emecen, “İbrâhim Paşa, Makbul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 2000, XXI, 333).

üzere padişah nezdinde önemli bir yere sahip iken durum tersine dönmüş, makbulken maktul olup ebedi âleme göçmüştü.³

İbrahim Paşa ile ilgili çalışmalarda daha çok Kanuni Sultan Süleyman ile dostluğu, sıra dışı yükselişi, siyasi kariyeri, sanata düşkünlüğü vb. bahisler konu edilmiş, birden bire ortadan kaldırılmasının nedenleri⁴ üzerinde durulmuştur. Keza kendisi ve eşi Muhsine Hanım tarafından yaptırılan hayır kurumları ile bunların buldukları yerlerden söz edilmiş⁵

³ Paşa'nın -yaşamının ilk dönemi ile evliliğine ait farklı görüşleri de içeren- kısa biyografisi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, yay. haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, III, 777-778; M. Tayyib Gökbilgin, "İbrâhim Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, V/II, 908-915; F. Emecen, *a.g.mad.*, s. 333-335; İ. H. Uzunçarşılı, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Vezir-i Âzamı Makbûl ve Maktûl İbrahim Paşa Padişah Dâmâdı Değildi", *Belleten*, XXIX/114 (1965), 355-361; Çağatay Uluçay, "Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanunî Armağamı*, Ankara 2001, s. 227-257.

⁴ Paşa'nın neden öldürüldüğüne dair yapılan yorumlar hakkında bkz. M. T. Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 914; F. Emecen, *a.g.mad.*, s. 334-335; H.D. Jenkins, *a.g.e.*, s.103-112; Aykut Can, *Pargalı'nın Ölümü*, İstanbul 2013, s. 102-107.

⁵ İbrahim Paşa'nın, makalenin konusunu oluşturan yerlerdeki hayratından başka Hezargrad, Galata, Kumkapı ve bazı kazalarda da vakıfları bulunmaktadır. Galata'da -arşiv belgelerinde Yağ Kapanı haricinde olduğu belirtilen- bir cami ile Kumkapı'daki cami ve zaviye, İbrahim Paşa adına eşi Muhsine Hanım tarafından yaptırılmıştır. M. T. Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 914'te, Paşa'nın Mekke'de de evkafı olduğundan söz etmiş, bu evkaf için düzenlenmiş olan 22 Muharrem 939/24 Ağustos 1532 tarihli vakfiyenin 7037 numarayla Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunduğundan bahsetmiştir. Tarafımızdan arşivden talep edilen ancak onarıma muhtaç olduğu gerekçesiyle verilmeyen bu vakfiyenin arşivdeki özetinde "...*Mescid-i Haram kapılarından Bazan Kapısı karşısında altında dört dükkânı, dört mahzeni, dehlizleri olan üç büyük istirahat odasını ve geniş bir araziyi içeren hanenin 625 altın dinara satın alınıp Paşa'nın evkafına ilave edildiği*" belirtilmiştir. Mekke'de Paşa'nın hayratı olan bir vakıf eserin olmaması ve satın alınan hanenin de diğer vakıflara eklenmiş olması, vakıflarıyla ilgili olan tüm arşiv kayıtlarında buradan söz edilmemesinin nedeni olsa gerektir. Zira İbrahim Paşa'nın hayır kurumlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda hiç bir arşiv kaydında Mekke'deki vakıf hakkında bilgi mevcut değildir. Arşivlerde yer alan belge ve defterlerde genellikle "...*Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mühlak evkâfdan Galata'da Kapan-ı revgan hâricinde ve Selanik ve Kavala ve Hezargrad'da vâki' müteveffâ Makbul İbrahim Paşa câmi-i şerifi ve imâret-i münîfi vakfından...*" [Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Evkaf (C.EV), nr.246/12298], denilerek Mekke dâhil diğer yerlerdeki evkafına yer verilmemiştir. Benzer ifadelerle aynı yerlerden bahseden bir kaç belge için ayrıca bkz. BOA, Cevdet Belediye (C.BLD), nr.51/2520; C.EV, nr.408/20660; Cevdet Maarif (C.MF), nr.101/5024; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Osmanlı Arşivleri (OA), Evkaf Başkitâbeti (EV.BKB), nr.00196.00017.

ancak bu konuda detaylı bilgi verilmemiştir. Paşa'nın vakıflarıyla ilgili ayrıntılı bir araştırmanın yapılmamış olması nedeniyle Selanik, Kavala, Marmara ve Eğriboz'daki hayratı bu makale kapsamında incelenip tanıtılmaya çalışılmıştır.

Makalede, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan İbrahim Paşa'ya ait 937/1530-1531 tarihli⁶ vakfiye esas alınarak kurulan vakıflar, bağışlanan mallar, kurumlarda istihdam edilecek kimseler ve bunlarla ilgili tüm şartlar hakkında bilgi verilmiş ayrıca bazı arşiv materyali incelenerek kurumların işleyişi değerlendirilmiştir. Böylece Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın -fazla üzerinde durulmamış hatta ihmal edilmiş- hayırseverliğine dikkat çekmeye gayret edilmiş, Paşa'nın hayat hikâyesiyle ilgili eksikliğin kısmen de olsa bu şekilde giderilmesi hedeflenmiştir.⁷

I. Vakfiyeye Göre Vakıf Eserler

İbrahim Paşa, 937/1530-1531 yılında tescil edilen vakfiyesine göre Selanik'te, Drama Kazası'nın Kavala Kalesi varoşunda, Zihne Kazası'na bağlı Marmara Köyü'nde ve Eğriboz Kazası'nda Kızılhisar'da, toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla bazı kurumlar yaptırmıştır. Buna göre Paşa, Selanik'te halk arasında Ayasofya olarak anılan, bulunduğu mahallenin de Ayasofya Mahallesi adıyla anılmasını sağlayan kiliseyi tamir ettirip vakit, Cuma ve bayram namazlarının eda edilebilmesi için camiye çevirmiş, etrafını da yaptırmak üzere üç kapılı büyük bir harem (avlu) oluşturmuştur. Bu haremın ortasına bir fiskiye/şadırvan, camiin önüne bir gölgelik inşa ettirmiş ayrıca haremın etrafına, eğitim görececek öğrencilerin kalabileceği on adet hücre/oda yaptırmıştır. Camiin haremına bitişik olarak yetim ve fakir çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri amacıyla bir de sıbyan mektebi inşa ettirmiştir. Bunlardan başka Selanik yakınındaki Lankaza adındaki dağdan su getirterek külliyedeki fiskiyeye bağlatmış, kalan suyun

⁶ Makalede, burada olduğu gibi hicrî yıl kastedildiğinde bu durumu belirten herhangi bir kısaltma kullanılmamış ancak Rûmî takvime göre kaydedilen yılları ayırabilmek için (R.) harfi mutlaka yıldan önce yazılmıştır. Bu durumda tüm metinde yer alan yıllar (R.) olmaksızın yazılmışsa bunların Hicrî takvim esasına göre kaydedildiği anlaşılmalıdır.

⁷ Aynı amaçla Paşa'nın Hezargrad'da yaptırdığı külliye, tarafımızdan hazırlanan bir bildiriye konu olmuş, IRCICA tarafından 21-23 Mayıs 2015 tarihleri arasında Sarajevo'da düzenlenen kongrede, "Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Hezargrad'da Bulunan Hayratı" başlığı altında sunulmuştur. Özeti yayımlanmış olup tam metin baskıdadır.

biri şehir dışında Lankaza yolu üzerinde, diğer altı tanesi de merkezde olmak üzere yaptırdığı çeşmelere⁸ dağıtılmasını sağlamıştır.⁹

İbrahim Paşa, Kavala'da kale dışında, ısınma imkânına sahip yani ocak veya sobası olan, önlerinde bir su kuyusu, arkalarında da beş adet tuvalet bulunan on iki oda, yine önünde su kuyusu bulunan bir mutfak, bir kiler, ambarıyla beraber bir fırın, ön kısımda bir su kuyusu, arkasında dört tuvaletiyle birlikte altmış zira¹⁰ uzunluğunda bir ahır ve gelip giden evli misafirlerin konaklaması için iki evden oluşan -vakfiyede eşi, benzeri görülmemiş denilerek tarif edilen- büyük bir imaret yaptırmıştır. Ayrıca imaret civarında beş vakit namaz ile Cuma ve bayram namazlarının kılınabileceği güzel bir cami, camiiin yakınına da Kur'an-ı Kerim öğretilmesi için bir sıbyan mektebi inşa ettirmiştir.¹¹

Paşa, Selanik ve Kavala'dan başka Zihne'ye bağlı Marmara Köyü'nde -vakfiyede meşhur bir mahalde denilen yerde- misafirlerin izinsiz ve ücretsiz olarak konaklamaları için bir ribât/tekke, Eğriboz Kazası'nda ise Kızıllısar'da yetim ve fakir çocukların Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri amacıyla sıbyan mektebi yaptırmıştır.¹²

II. Vakfiyeye Göre Vakfedilen Menkul ve Gayrimenkuller

Vakıf eserlerin hizmetlerini sürdürebilmesi amacıyla bağışlanan menkul ve gayrimenkuller vakfiyeye iki bölüm halinde kaydedilmiş, burada da vakfiyedeki sıraya uygun olarak önce Selanik'teki külliye ardından da Kavala'daki hayrat için vakfedilenlere yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Selanik'teki vakıf eserler için bağışlananlar listelenmiştir.

⁸ Şehir içinde olan çeşmelerden biri yalı kapısında taşra iskele denilen yerde, diğeri galle/tahıl pazarında, dört tanesi de Simkeş, Hacı Sinan, Suleris ve Ayapana mahallelerindedir (VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 77).

⁹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 77.

¹⁰ Bir uzunluk ölçüsü birimi olup dirsekten orta parmak ucuna kadar olan kısmı ifade eder. Ortalama olarak bir zira 65 cm. olarak kabul edilir [Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 2004, s. 663; Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, İstanbul 1990, s. 79].

¹¹ Vakfiyede vakıf eserlerin sınırları diğer mülklere, vakfa ait başka yapılara, Kavala'da kale duvarına ya da ana yol veya kaleye giden yola göre tarif edilmiş, buldukları konum hakkında bilgi verilmiştir. Bu veriler külliyelerin ve külliyelerdeki kurumların yerleşimini göstermesi bakımından önemli olmakla birlikte makalede bu detaylara yer verilmemiştir. Sınırlarla ilgili olarak bkz. VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 77.

¹² VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 77.

Tablo I
Selanik'teki Kurumlar İçin Vakfedilenler¹³

<i>Akarât</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Büyük bir ev ¹⁴	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	İki katlı olup otuz beş odalıdır. İçinde beş su kuyusu ve üç tuvaleti bulunan büyük bir bahçesi mevcuttur.
Büyük bir ev	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	Filibe evi denilen ev iki katlı olup üstte üç oda, alt katta ise dokuz oda mevcuttur. Ayrıca bir ahır, bir su kuyusu, fırın ve üç tuvalet bulunmaktadır.
Üç adet ev	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	Evlerden ilki iki katlı olup etrafı çevrili ve müstakildir. Üst katta iki oda, altta bir oda, odunluk, fırın, tuvalet ve su kuyusu mevcuttur. Diğer evlerin de etrafı çevrilidir. Bunlardan biri, bir tanesi virane olan dört odalıdır. Ayrıca su kuyusu, fırın ve tuvaleti vardır. Üçüncü evin ise fırını, tuvaleti ve su kuyusu bulunmaktadır.
Büyük bir ev ile arazi	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	Yukarıda söz edilen üç evin yaklaşık olarak yüz zira kadar yakınında bulunan arazi boş durumdadır. Aynı yerdeki ev ise müyâb karhanesi olarak kullanılmaktadır.
Ev	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	İki katlı olup üst katta iki, altta bir odası mevcuttur. Etrafı çevrili olan evin su kuyusu, fırını ve tuvaleti bulunmaktadır.
Ev	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	Sıbyan mektebi civarında bulunan iki katlı ve etrafı çevrili olan evin üstte üç, altta dört odası olup kuyusu, fırını ve tuvaleti mevcuttur.
Büyük bir ev	Selanik'te Ayapana Mahallesi'nde	Etrafı çevrili olan evde bir bezhane, sekiz tanesi kış odası olmak üzere on bir oda, fırın, su kuyusu ve tuvalet mevcuttur.
Büyük bir ev	Selanik'te Ayapana Mahallesi'nde	Malaki evi olarak anılan bu ev katlı olup yirmi dokuz odaya sahiptir. Etrafı çevrili ve bahçe içindedir. Bahçede bir su kuyusu, fırın ve üç tuvalet bulunmaktadır.

¹³ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 78.

¹⁴ Bu evin ve vakfedilmiş olan diğer tüm gayrimenkullerin sınırlarına vakfiyede ayrıntılı olarak yer verilmiş, bağışlanan her taşınmaz kaydedildikten sonra dört tarafında ne varsa belirtilmiştir. Vakıf malı haline getirilen akarın sınırları bu şekilde net olarak belirlenerek herhangi bir sorunun ortaya çıkma ihtimali önlenmek istenmiştir. Makalenin hacmini artıracaklığı düşüncesiyle sınırlarla ilgili bilgilere bu çalışmada yer verilmemiştir.

Büyük bir bahçe, sabunhane, bezirhane, masara ve ev	Selanik'te Ayapana Mahallesi'nde	Dolâbî evi denilen yer sabunhane olup karşısında Paşa'nın yeniden inşa ettirdiği bezirhane ve keten yağı çıkarılan masara bulunmaktadır. Bezirhanenin batı tarafında yer alan iki katlı evin üst katta üç, altta iki odası, fırını, su kuyusu ve tuvaleti mevcuttur.
Doksan dokuz adet dükkân	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	Camiin kuzey ve batısında karşılıklı olup birbirine bitişik durumdaki dükkânlar yeniden inşa ettirilmiştir ki önceden mevcut oldukları anlaşılmaktadır.
Bahçe	Middes'de (?)	Bulut bahçesi olarak bilinen yer iki dükkân arsasıyla sınırlıdır. Bu arsaların 75 akçe yıllık mukataası bulunmaktadır.
Kırk adet oda ile Yirmi adet dükkân	Selanik'te Ayasofya Mahallesi'nde	Paşa, odaları ve birbirine bitişik olan dükkânları yeniden inşa ettirmiştir ki bunların önceden mevcut olduğu ve yenilenecek vakfedildiği anlaşılmaktadır.
Dükkân	Selanik'te Mumcular Çarşısı'nda	Beddasi dükkânı adıyla anılmaktadır.
Dört adet dükkân	Selanik'te Yeni Hamam yakınında	Birbirine bitişik olan dükkânlar Yıldırım Bayezid Han Vakfı'na ait Yeni Hamam'a yakındır. Bu dükkânların arsasının yıllık 348 akçe mukataası bulunmaktadır.
Bakkal dükkânı	Selanik'te Galle Pazarı'nda	Bu dükkân arsasının senelik 14 akçe mukataası mevcuttur.
Ev	Selanik Kalesi İçinde	Kale kapılarından biri olan Vardar Kapısı içinde yer alan evin beş çardağı, su kuyusu, ekmekçi fırını ve tuvaleti bulunmaktadır.
Mezra	Selanik'te Kelemerye Nahiyesi yakınında	Aleksandr mezrası olarak bilinen bu yer Akdeniz sahilinde olup miri tuzla yanındadır.
İmaret buzluğu ve geniş bir arsa	Selanik yakınında Hortaç Dağı'nda	Buz ve kar konulması için bağışlanan arsa, buzluk önünde olup düz ve geniştir. Her yıl 20 akçe mukataası mevcuttur.
200.000 dirhem ¹⁵ nakit	-	İşletilmek üzere vakfedilmiştir.

¹⁵ Dirhem, İslam devletlerinde gümüş sikke karşılığı olarak kullanılmıştır. Şer'î dirhem 2,97 gr. ağırlığında olup daha hafif veya ağır olanları mevcuttur. Osmanlı Devleti'nde şer'î dirhem ağırlığı esas alınmamış ve gümüş para birimi için dirhem yerine akçe sözcüğü kullanılmıştır. Arapça olan hukuki belgelere gümüş para anlamında dirhem yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Sahillioğlu, "Akçe", *TDVİA*, II, 224-227; Halil Sahillioğlu, "Dirhem", *TDVİA*, IX, 368-371.

Selanik'te İbrahim Paşa'nın eseri olan cami, medrese ve sıbyan mektebinden oluşan külliye ile çeşmelerin varlıklarını ve hizmetlerini sürdürdürebilmesi için vakfedilen -yukarıdaki tabloda belirtilen- menkul ve gayrimenkuller değerlendirildiğinde, beş tanesi -oda sayılarının fazla olması nedeniyle- büyük olarak nitelenen genellikle bahçe içinde yer alan veya etrafı çevrili olan, su kuyusu, tuvaleti ve fırını bulunan toplamda yüz dokuz odalı on iki evin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu yapıları tamamlayan su kuyularının on beş, fırınların on, tuvaletlerin de on yedi adet olduğu, bir ahır ile bir odunluğun evlerden ikisine ait müştemilat arasında bulunduğu saptanmıştır. Ayrıca mûytâb kârhanesi denilen büyük evlerden biri kıl dokuyan ticarethane olarak vakıf malı haline getirilmiş, on bir odalı diğer büyük evde ise başka bir imalathane olan bezhane hayata geçirilmiştir. Bunların dışında bir bahçe içinde yer alan sabunhane, yağ çıkarılan bezirhane ve keten yağı üretilen masara vakfa dahil edilmiştir. Yine vakfa kira geliri sağlayacak -doksan dokuz adedi camiiin yanında olup külliyei tamamlayan- toplam yüz yirmi beş dükkân ile kırk oda, bir kaç bahçe, arazi, arsa, mezra ve buzluk vakfedilmiştir. Tüm bu taşınmazlardan başka, işletilerek nemalandırılması amacıyla 200.000 akçe de vakfın gelir kaynaklarına eklenmiştir.

Aşağıda Kavala'daki hayrat için vakfedilenler gösterilmiştir.

Tablo II
Kavala'daki Kurumlar İçin Bağışlananlar¹⁶

<i>Akarât</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Seksen bir adet dükkân	Kavala Kalesi varoşunda	Drama kapısından Karasu Yenicesi kapısına kadar iki taraflı yani karşılıklı ve yeni olarak yaptırılmıştır.
Çifte hamam, ¹⁷ dolap ve arsa	Kavala Kalesi varoşunda	Önceden var olduğu anlaşılan hamam yeniden yaptırılmış, önünde bulunan dolap ve hamama ait olan boş arsa ile beraber vakfedilmiştir.
Üç adet oda	Kavala'da çifte hamam yakınında	Etrafi çevrilidir.
Dört adet oda	Kavala'da çifte hamam yakınında	Odalardan yan yana olup kuzey tarafında imaret mutfağının duvarı ile bitişik durumdadır.
Ev	Kavala Kalesi varoşunda	Vakıf dükkânların yanında olan etrafı çevrili evin iki kışık odası, önünde gölgeliği, sofası, fırını ve tuvaleti mevcuttur.
Hamam	Drama Kazası'nın Pravişte Kasabası'nda	Adı geçen kasabanın Pazar Mahallesi'nde yaptırılmıştır.
Hamam	Zihne Kasabası'nda Cami Mahallesi'nde	Vâkıf tarafından inşa ettirilmiştir.
Çifte hamam	Timurhisar Kasabası'nda Pazar Mahallesi'nde	Vâkıf tarafından yaptırılmıştır.

¹⁶ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 78-80.

¹⁷ Bir tarafı hanımlar, diğer tarafı da erkekler için kullanılan, aynı planın iki kere tekrar edilmesiyle oluşan hamamlardır [Filiz Yenişehirlioğlu, "Balkanlar'da Osmanlı Mimarisi", *Tarih Çeşmesi*, XI (1994) 33].

Maşkolur Köyü ve dokuz yüz bâb dükkân	Fener Kazası'nda	Köyün a'şâr ve rûsumunun vakfa ait olduğu belirtilerek köyde inşa ettirilen dokuz yüz dükkânın yılda bir kere birkaç gün için köye gelip büyük pazarda toplanan tüccara kiraya verilmesi şart koşulmuştur.
Mezra	Fener Kazası'nda	Yaklaşık olarak 100 dönüm kadardır.
Mezra	Fener Kazası'nda	100 dönüm kadar olduğu tahmin edilmektedir.
Mezra	Fener Kazası'nda	Yüzölçümü hakkında bilgi verilmemiştir.
Mezra	Fener Kazası'nda	Tahminen 80 dönüm kadardır.
Maşkolur tarlaları	Kalikon Orman'nda	Maşkolur reayasına ait yerler olup yüzölçümü belli değildir.
Sofataş Köyü	Fener Kazası'nda	Köy batı ve kuzey yönlerinde Maşkolur Köyü ile sınırdadır.
200.000 dirhem nakit	-	İşletilmek üzere bağışlanmıştır.

Yukarıda ilk konu başlığı altında sayıları belirtilen evler, odalar, su kuyuları, tuvaletler, mutfak, kiler, ambar, fırın ve ahırdan oluşan imaret ile cami ve sıbyan mektebini kapsayan, İbrahim Paşa tarafından hayata geçirilen külliye için vakfedilen gelir kaynakları, tablodan da görülebileceği gibi başta Kavala olmak üzere beş farklı kaza veya kasabada bulunmaktadır. Kavala'da külliye tamamlanacak nitelikte, vakfa gelir sağlayacak olan çeşitli mesleklerin icra edileceği veya ticareti yapılacak ürünlerin alınıp satılacağı seksen bir dükkân, yedi oda, iki odası, gölgeliği, sofası, fırını, tuvaleti bulunan bir ev, su dolabı ve arsası ile bir çifte hamam vakfedilmiş, Pravişte, Zihne ve Timurhisar'da ise birer hamam inşa ettirilerek vakfın gelir kaynakları arasına dahil edilmiştir. Vakıfla ilgisi bulunan son kaza olan Fener'de toprağa dayalı gelir kaynakları vakıf malı haline getirilmiş, kazaya bağlı iki köy, üzerinde gelir sağlayan bütün unsurlarıyla ve köylerden birinde bulunan dokuz yüz dükkânıyla vakfedilmiştir.¹⁸ Aynı kazada orman içinde kalan tarlalar ve iki yüz seksen dönümden fazla olan dört parça mezra da vakfın gelir kaynaklarına eklenmiştir. Ayrıca Selanik'teki külliye için bağışlanan nakit para kadar Kavala'daki hayrat için de vakfedilmiş, bu meblağın yine işletilmesi istenmiştir.¹⁹

Kurumların hizmetlerinin devamı için ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik vakfedilenlere bu bölümde Kızılhisar'daki gelir kaynağını da eklemek gerekir. Vakfiyede, vakıf eserlerden söz edilen kısımda verilen bu bilgi, Eğriboz'a bağlı Kızılhisar'da inşa ettirilen sıbyan mektebi için

¹⁸ Önemli bir köy olan Maşkolur'da her yıl büyük bir panayır kurulduğu için çok sayıda dükkân vakfedilerek panayıra gelen tüccara kiralanması istenmiştir. Maşkolur Panayır hakkında ayrıntılı bilgi veren Suraiya Faroqhi, "Balkan Panayırlarının Eski Tarihi", *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Ankara 2006, s. 176-177'de, İbrahim Paşa'nın vakıf tesisi etrafına bir duvar ördürdüğünü ve yaklaşık bin kadar dükkân inşa ettirdiğini belirterek duvarın panayır alanına giriş-çıkış sırasında ödenecek vergilerin toplanmasını kolaylaştırmak amacıyla yapılmış olabileceği ihtimalinden bahsetmiştir. Yazar, dükkân sayısının bin olduğunu 179. sayfada tekrarlamış ve -zaman belirtilmemekle birlikte muhtemelen XVI. yüzyıl sonlarında- bir dükkân kirasının ortalama 20 akçe civarında olabileceğini ifade etmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi vakfiyede söz edilen dükkân sayısı gerçekte dokuz yüzdür. Dolayısıyla ortalama dükkân kirası da 21,5 akçenin üzerindedir. Maşkolur'un nüfusu, zirai ürünleri, panayırdaki ticari faaliyetler vs. hakkında daha fazla bilgi için bkz. S. Faroqhi, *a.g.e.*, s. 169-175.

¹⁹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 78-80.

yaptırılan hamam ile ilgilidir. Hamamdan elde edilen gelirden mektep muallimine günlük olarak üç, halifesine bir akçe ödenmesi şart koşulmuştur. Kalan meblağın, kaza kadısıyla mütevellinin nezaretinde mektebin ihtiyaçlarına sarf edilmesi bildirilmiştir.²⁰

İbrahim Paşa gerek Selanik gerekse Kavala'daki hayrat için zengin gelir kaynakları bağışladığı ve Kızılhisar'daki mektep için hamam yaptırdığı halde, vakıf eserler arasında sayılan Marmara Köyü'ndeki ribâtin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik herhangi bir menkul veya gayrimenkul vakfetmemiş, mevcutlardan elde edilen gelirden tahsis etme yoluna da gitmemiştir. Vakfiyede, söz edilen köyde böyle bir kurum yaptırıldığından bahsedilmekle yetinilmiş, bir daha ribât ile ilgili malumat verilmemiştir. Dolayısıyla bu kurumun ihtiyaçlarının hangi kaynak veya kaynaklardan, nasıl karşılanacağına dair bilgi edinilememiştir.

II. 1. Gelirin Kullanımına İlişkin Şartlar

İbrahim Paşa, vakfettiği menkul ve gayrimenkullerden elde edilen gelirden, öncelikle tamire muhtaç olan vakfa ait tüm yapıların ve akarın onarılmasını, sonra gerekli alet-edevâtın alınmasını, vakıf çalışanlarına, hizmetlerine karşılık ücretlerinin verilmesini ve Selanik'teki Ayasofya Camii ile külliyesi için bağışladığı gelir kaynakları arasında bulunan mukataalı arsaların zemin bedellerinin her yıl düzenli olarak ödenmesini istemiştir. Ayrıca olası bir doğal afet durumunda vakıf zarar görüp geliri azalırsa ihtiyaç sırasına göre onarımın yapılmasını yani en fazla gerekli olanın önce, diğerlerinin de sırayla tamir ettirilmesini talep etmiştir.²¹ Bunların dışında vâkıf, vakıf eserler için gerekli olan kandil, kandil yağı, mum, hasır, kilit, anahtar gibi ihtiyaç maddelerinin temin edilmesini fakat israf edilmemesini belirterek konaklayan misafirlere, görevlilere ve fakirlere sunulmak üzere imarette hazırlanacak olan yemeğin masraflarının da bu gelirden karşılanmasını talep etmiştir.²²

İbrahim Paşa, Selanik ve Kavala'da bulunan hayrat için yine herhangi bir onarım gerektiğinde, mevcut gelir kaynaklarından elde edilen gelirin

²⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 77.

²¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80, 81-82.

²² VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 78, 80.

tamirat masraflarını karşılamada yetersiz kalması durumunda ihtiyaç olan tarafa diğer vakıftan yardım edilmesini hatta kendisine ait -vakfiyede nere-lerde olduğu belirtilmemekle birlikte- başka yerlerde bulunan veya daha sonra kurulacak vakıflarından bütçesi müsait olan vakfın, geliri yetmeye-ye para aktarmasını istemiştir.²³ Bu şekilde hayata geçirdiği kurumların işlevselliklerini yitirmelerini engellemeye, hizmetlerini aksatmadan sürdürmelerini sağlamaya çalışmıştır.

Vakıf gelirlerinin fazla olması yani masraflar karşılandıktan sonra artması halinde, bu meblağın ya kâr getirecek şekilde şer'i muamele ile istirbah ettirilmesini ya da münasip akar bulunarak satın alınmasını talep eden Paşa, vakfın gayrimenkullerini ve gelirlerini artırmaya yönelik şartlar ileri sürmüştür. Daha da önemli bir şartı vakfiyeye ekleyen Paşa, vakıfların gelir fazlasının büyük bir yekûna ulaşması durumunda, ihtiyaç duyulduğu zaman kullanılmak üzere korunmasını istemiştir. Vakfiyede ayrıntılı bir şekilde bu talebine yer vererek her iki vakıf için geçerli olmak üzere 40.000 dinarlık²⁴ meblağ elde edildiğinde, bu büyük birikimin harcanmamasını, kesinlikle işletilmemesini, vakıfların karşılaşabilecekleri çeşitli afetler sonucu büyük hasara uğramaları ihtimaline karşı dönemin mütevellileri, kadıları, vezirleri, kazaskerleri ve defterdarları marifetiyle ya Selanik'te kalede ya da İstanbul'da Yedikule'de güvenli bir yerde mühürlenerek saklanmasını bildirmiştir. Vakfın teminatı olarak görülen bu paranın kullanılması, gerektiğinde yani mevcut gelirlerin ihtiyacı karşılayamaz hale gelmesi durumunda aynı görevlilerin parayı Divân'a sunmalarını, Divân üyeleri tarafından mührün zarar görüp görmediğine dair kontrolünün yapılmasını, mühürle ilgili bir problemin olmadığına kanaat getirildikten sonra tüm görevlilerin huzurunda açılmasını, padişahın izni ile gerekli meblağın alınmasını ve yeniden mühürlenerek saklandığı yere konulmasını istemiştir. Keza ilk fırsatta, eksilen meblağın vakıf gelirlerinden tamamlanmasını, yedekte tutulan 40.000 dinarın veya bu değerdeki yabancı altının mutlaka korunmasını şart koşmuştur.²⁵

²³ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83.

²⁴ Yavuz Sultan Selim zamanında Suriye, Mısır ve Hicaz'ın Osmanlı egemenliğine girmesinden sonra buralardaki darphanelerde basılan altın paralara, "Dinar-ı Sultanî" veya yalnızca "Sultanî" denilmiştir. Bu altınlar bazen "Eşrefî" olarak da anılmıştır (Nuri Pere, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, İstanbul 1968, s. 17).

²⁵ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 82-83.

İbrahim Paşa'nın bu başlık altında söz edilmesi gereken bir arzusu da hayır işlerinin artırılmasıyla ilgilidir. Paşa, vakıfların teminatı olan paranın kullanılmasına gerek kalmadan vakfedilen menkul ve gayrimenkullerden elde edilen gelirle tüm ihtiyaçlar karşılanıp ödemeler yapıldıktan sonra yine de gelirin artması söz konusu ise yani vakıf fazlası varsa bu meblağın -vezirler ile kazaskerlerin bilgisi dâhilinde- mütevellî marifetiyle hayrat ve meberrâta sarf edilmesini istemiştir.²⁶ Paşa'nın tüm bu talepleri, tesis ettiği vakıfların kuruluş amaçlarına uygun hizmet etmelerine hatta bunun da ötesinde daha iyi seviyelere gelerek, büyüyerek ve gelişerek hizmetlerini arttırmalarına yöneliktir.

II. 2. Vakfedilen Para İle İlgili Şartlar

Selanik ve Kavala'daki vakıf eserlere gelir sağlamak amacıyla toplam 400.000 akçe bağışlayan İbrahim Paşa, bu paranın “onu on bir hesabıyla” işletilmesini şart olarak ileri sürmüş, Selanik için tahsis edilen meblağın dışarıya verilmeyip sadece Selanik'te, Kavala'ya ayrılan paranın da İstanbul'da nemalandırılmasını istemiştir. Vakfiyede bu muamelenin Selanik için orada yaşayan küçük mütevellî, Kavala için ise İstanbul'da bulunan bütün vakfın tevliyet görevini üstlenen büyük mütevellî tarafından ya da mütevellîlerin vekilleri aracılığıyla yapılacağını belirterek, işletilecek meblağın kesinlikle şehir dışına çıkarılmasına izin verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Vakıf parayı korumaya, zarara uğramasını engellemeye yönelik istekler bununla sınırlı olmayıp, işletilmek üzere verilecek parayı alacak şahısların dikkatle seçilmesini, doğru ve dürüst olduklarının tahkik edilmesini, paranın geri dönüşü garantiye alınmadıkça yani parayı işletecek kimse karşılık/teminat ve kefil getirmediğçe verilmemesini ayrıca talep etmiştir.²⁷

Yukarıda işaret edildiği üzere onu on bir hesabı üzerinden işletilecek olan her 200.000 akçenin yıllık 20.000 akçe neması olacağına dikkat çeken İbrahim Paşa, her yıl elde edilecek olan 20.000 akçenin ana parayla birlikte 500.000 akçeye ulaşması durumunda bu meblağın 200.000 akçesiyle vakıf için akar getiren bir mülk satın alınmasını, şayet uygun bir taşınmaz

²⁶ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83.

²⁷ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80.

bulunmazsa bulununcaya kadar paranın korunmasını şart olarak ileri sürmüştür. Kalan 300.000 akçenin de daima işletmek üzere muameleye verilmesini, aynı şekilde nemalarla 500.000 akçelik meblağa ulaşıldıkça yine 200.000 akçe ile vakfa gelir sağlayacak gayrimenkul satın alınmasını istemiştir.

Hem Selanik hem de Kavala için geçerli olmasını istediği bu muameleleri yürütecek küçük ve büyük mütevellilerin, vakfı zarara uğratacak girişimlerden kaçınmaları gerektiğini önemle vurgulayan İbrahim Paşa, mütevellilerin vakfın büyümesine gayret etmelerini, bu çabalarının karşılığında kâr, her vakıf için 50.000 akçeye ulaştığında tevliyet ücretlerinin haricinde birer akçe fazla ücret alabileceklerini belirtmiştir ki böylece tevliyet görevini sürdürenlerin işlerine daha fazla özen göstermelerini sağlamaya çalışmıştır.

İbrahim Paşa bu konudaki taleplerine, herhangi bir afetten dolayı işletmeye verilen 300.000 akçenin eksilmesi durumunda akar getiren bir mülk satın alınmak için ayrılmış olan 200.000 akçelik meblağdan eksikğin kapatılması ve istirbah ettirilen 300.000 akçenin kesinlikle noksan bırakılmaması yönündeki isteklerini de eklemiştir. İşletilecek para ile ilgili titiz tutumunu sürdüren Paşa, 50.000 akçe kâr sağladığını belirten her mütevellinin hesaplarını, dönemin hâkiminin kontrol etmesini, hile yapıp yapılmadığını incelemesini özellikle istemiştir. Tüm bu işleri vezirlerle kazaskerlerin nezaretine havale eden Paşa, paranın işletilmesiyle elde edilen 50.000 akçeyi kendi mühürleriyle mühürleyip koruma altına almalarını, kullanılabileceği zaman da onaylarıyla mütevelliyeye teslim etmelerini belirtmiştir. Her türlü hileden kaçınılmasını, mütevellilerin istirbah ettirilen parayı nemalandırmada gayret içinde olmalarını, vakıf şartı gereği birer akçelerinin ödenmesini ancak daha sonra gelirden düşme görülürse önceden verilen bir akçenin geri alınmasını hatta vakıf malını kendi lehlerine kullanmışlarsa tazmin etmelerini isteyen Paşa,²⁸ yukarıda da söz edildiği gibi vakfın gelirlerini artıracak çabaları teşvik etmeye, başarıyı ödüllendirmeye, aksi durumda ise bir çeşit cezalandırmaya yönelik uygulamayı hayata geçirmiş, bu şekilde vakıf gelirlerini daima artırmayı hedeflemiştir.

²⁸ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 82.

II.3. Külliyyelerde ve Bazı Gayrimenkullerde Kullanılmak Üzere Bağışlananlar ve İlgili Şartlar

Selanik ve Kavala'da vakıflar kurup toplumun ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlayan İbrahim Paşa her iki yerdeki camide, Kavala'daki imarette ve vakıflara ait bazı dükkânlarda-buraları kiralayan zanaat erbabı tarafından kullanılmak üzere Kur'an-ı Kerim, çeşitli kitaplar, eşyalar, kap-kacak gibi menkul de bağışlamış, vakfiyede bunlar ve kullanılacağı yerler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Aşağıdaki tablolarda önce Selanik ardından Kavala için bağışlananlar listelenmiştir.

Tablo III
Selanik'teki Külliye (Vakıf Eserlerde ve Dükkânlarda)
Kullanılmak Üzere Bağışlananlar²⁹

<i>Nereyle ve Ne İle İlgili Olduğu</i>	<i>Menkulün Türü</i>	<i>Adet</i>	<i>Özellikleri</i>
<i>Camide Bulunanlar</i>	Kur'an-ı Kerim	2	Her ikisi de ciltli ve büyüktür.
	Kur'an-ı Kerim cüzleri	30	Her biri ciltli olup bir sandık içinde muhafaza edilmektedir.
	En'am Suresi	41	Her biri ciltli olup bir sandık içinde muhafaza edilmektedir.
	Kitab-ı Sadrü's-Şerî'a	1	-
	Kitab-ı Vikâye	1	Tam metindir.
	Kitabü'l-Kifâye fî Şerhi'l-Hidâye	1	Eserin birinci cildir.
	Kitab-ı Muhtasar-ı Ma'ani lî'ş-Şârihi et-Teftâzânî	1	-
	Halı	4	Halılardan iki tanesi siyah renkli olup diğer ikisi eskidir.
	Halı	1	Nakışlı olup eskidir.
	Halı	6	Hepsi de Halep halısı olup nakışlıdır.
	Çuha nihâli/kilim	1	Ortasında kaplan derisi mevcuttur.
	Seccade	9	Hepsi de halıdır.
	Kandil	5	-
	Şamdan	1	-
Kazan	1	Büyük olup boya kazanı olarak kullanılacaktır.	

²⁹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83.

<i>Şerbetçi Malzemeleri</i>	Kazan	2	Kazanlardan biri küçüktür, diğeri şerbet kazanı olarak kullanılacaktır.
	Tas	30	Taslardan on tanesi büyük, yedisi orta büyüklükte, on tanesi küçük, üçü de miniktir.
	Kova	42	Kovalardan altı tanesi kapaklı, on sekizi orta büyüklükte, on tanesi küçük, sekizi de normaldir.
	Su kabı	2	Her ikisi de büyük olup kapaklıdır.
<i>Aşçı Malzemeleri</i>	Kazan	4	Kazanlardan biri yeni olup hepsi de yemek kazanı olarak kullanılacaktır.
	Tava	2	Tavalardan biri püryan, diğeri şiş kebab tavası olarak kullanılacaktır.
	Tencere	2	-
	Kepçe	2	-
	Kevgir	2	-
	Sini	1	-
	Şiş kebab taşı	1	-
<i>Börekçi Dükkânındaki Aşçı Malzemeleri</i>	Kazan	1	Börek yağı eritmek için kullanılacaktır.
	Tava	3	Tavalardan iki tanesi püryan, biri şiş kebab tavası olarak kullanılacaktır.
	Tepsi	10	-
	Tas	1	Yağ tası olarak kullanılacaktır.
	Satır	1	-
	Kazan	4	Kazanlardan biri büyük, üç tanesi küçük olup kelle pişirmek için kullanılacaktır.
	Tencere	2	-
	Tas	2	Her ikisi de büyüktür.

<i>Kelleci Malzemeleri</i>	Kepçe	3	-
	Kevgir	2	-
	Yahni-keş	3	-
<i>Tekne Malzemeleri</i>	Kazan	1	Büyüktür.
	Kebab demiri	8	-
	Küp	3	-
	Tekne	3	Hepsi de ağaçtır.
<i>Ekmekçi Malzemeleri</i>	Kazan	2	Her ikisi de ekmek kazanı olarak kullanılacaktır.
	Küp	1	-
	Tekne	1	Ağaçtan imal edilmiştir.
	... ve fırın küreği	50	-

İbrahim Paşa, -tabloda yer alan- vakfettikleriyle ilgili bazı açıklamalar yaparak isteklerde bulunmuş, böylece vakfın zarara uğramasını engellemeye çalışmıştır. Örneğin; Ayasofya Camii'nde kullanılması için bağışladığı Kur'an-ı Kerimler, cüzler, En'amlar ve kitapların yanmayacak, yırtılmayacak, çalınmayacak şekilde güvenli bir yere konulmasını, bunları okumak isteyenlere engel olunmamasını talep etmiştir. Selanik'teki bazı dükkânların demirbaşı olan alet-edevatın, ilgili mesleği icra edenler tarafından kullanılmasını, bunların korunmasıyla ilgili olarak üst mevkideki görevlilerden birinin sorumlu tutulmasını istemiştir. Gerek bu dükkânları gerekse diğerlerini kiralayacak olan esnafa, kefilsiz ve rehinsiz kesinlikle verilmemesini özellikle belirtmiştir.³⁰

Benzer şartları Kavala'daki külliyesi için de ileri süren Paşa'nın bağışladıklarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

³⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 84.

Tablo IV : Kavala'daki Külliyyede Kullanılmak Üzere Vakfedilenler³¹

<i>Nereyle ve Ne İle İlgili Olduğu</i>	<i>Menkulün Türü</i>	<i>Adet</i>	<i>Özellikleri</i>
<i>Camide Bulunanlar</i>	Kur'an-ı Kerim cüzleri	30	Her biri ciltli olup bir sandık içinde muhafaza edilmektedir.
	Kandil	2	Her ikisi de büyüktür.
	Halı	3	Hepsi de büyüktür.
	Seccade	2	Her ikisi de halıdır.
<i>İmarette Bulunanlar</i>	Döşek	12	Deri olup imaretteki on iki odada kullanılacaktır.
	Yastık	12	Deri olup imaretteki on iki odada kullanılacaktır.
	Zerli kilim	6	-
	Halı	6	-
	Kandil	12	-
<i>İmarette ve Mutfakta Bulunanlar</i>	Kazan	2	Her ikisi de büyüktür.
	Kazan	4	Hepsi de küçüktür.
	Tencere	4	-
	...	1	-
	Tava	1	-
	Bakraç	3	-
	Sacayağı	3	-
	Güğüm	1	-
	Kepçe	4	-
	Kevgir	4	-
	Tas	50	-
	Sini	24	-
	Sahan	35	Hepsi de yuvarlaktır.
	Tepsi	50	Tepsilerin yirmi tanesi yuvarlak, otuzu sade çekiç işidir.
Sahan	70	Hepsi de sade çekiç işidir.	

³¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83-84.

Vakıf eserlerde kullanılmak üzere tablolarla yer alan bazı eşya ve alet-edevatı vakfeden İbrahim Paşa, bunların eskimesi ve tamire muhtaç hale gelmesi durumunda hangi vakfa ait ise o vakfın gelirinden harcanarak onarılmasını, bakır olanların kalaylanarak yenilenmesini şart koşmuş, çalınmasını ve kaybolmasını engellemek için bu malzemeleri kullanacak olan kimselerin daima uyarılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Camilere konulan Kur'an-ı Kerimler, kitaplar ve diğer eşyanın muhafazası için kayyımların görevli olacağını belirtmiş, bunları koruyamadıkları takdirde zararı tazmin etmek durumunda kalacaklarını bildirmiştir. Ayrıca Kavala'daki imaret odalarının tefrişi için bağışladığı eşyaları imaret şeyhinin, imarete kullanılacak kap-kacağı kilercinin korumasını ifade eden Paşa, aşçıların da mutfakta kullanacakları malzemeleri kilerciden teslim alıp koruyup kollamalarını istemiştir.³² İbrahim Paşa vakfın zarar görmesini önlemeye yönelik bu tür tedbirlerle -tüm vakıflarda olduğu gibi- sunulan hizmetlerin kesintisiz ve sürekli olmasını hedeflemiştir.

III. Vakfiyeye Göre Vakıf Görevlileri ve İlgili Şartlar

Kurumlarda istihdam edilecek hizmetliler, vakfiyede Selanik ve Kavala için ayrı bölümler halinde kaydedilmiştir. Her iki külliyyede benzer görevleri yürütecek olan bazı görevlilerin sayıları ile hizmetlerine karşılık ödenecek ücretlerdeki farklılıklar dikkat çekicidir. Aşağıdaki tablolara yansıyan bu durum, Selanik'teki külliyyede Ayasofya Camii adıyla anılan mabedin, Kavala'da ise imaretin vâkıf tarafından daha fazla önemsendiğini göstermektedir. Bu bölümde tüm vakıf çalışanları ve bunlarla ilgili olarak vâkıfın istekleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

III. 1. Vakfın Yönetimi ve Yönetici Kadronun Yükümlülükleri

İbrahim Paşa yaşadığı sürece vakfın idaresinin yani tevliyet görevinin kendisinde olacağını belirtmiş, tüm harcamalara ve görevli atamalarına dair yetkinin yine kendisine ait olduğunu ifade ederek nazırlığını da yürüteceğini

³² VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 84.

bildirmiştir. Vefatından sonra ise nesli kesilinceye kadar kendi soyundan olan erkek çocukların en reşidi tarafından vakfın yönetilmesini istemiştir. Gelecekte bu durum gerçekleşir de nesli son bulursa, tevliyetin ahlak ve takva bakımından en yüksek mertebedeki azatlı kölesine ve onun neslinden gelenlerin yine aynı nitelikleri haiz olanına verilmesini belirtmiş, azatlı kölenin neslinin devam etmemesi durumunda ise dönemin hâkimi yani kadısı tarafından bu görevi layıkıyla yapabilecek bir kimsenin atanmasını, diğer azatlı kölelerin çocuklarının göreve talip olması halinde de yabancı biri yerine, talep edene verilmesini vakfiye şartı olarak ileri sürmüştür.³³

İstanbul'da görevini sürdüreceği ve vakfın tamamından sorumlu olacak "Büyük Mütevellî" namıyla anılacak olan bu şahsa, Selanik'teki vakfın idaresi de bırakılmıştır. Kavala'daki vakfın yönetimi ise Selanik'te yaşayan ve "Küçük Mütevellî" denilen kimseye havale edilmiştir. Bir başka küçük mütevellî de vâkıfın, -vakfiyesi o dönemde henüz tescil edilmemiş olan- Hezargrad'daki vakfını³⁴ yönetmekle görevlendirilmiştir. Birbirlerini denetlemekle yükümlü olan küçük mütevellîler, büyük mütevellîye karşı sorumlu tutulmuş ve yılda bir kere büyük mütevellî huzurunda yapacakları toplantıda vakıfları hakkında bilgi vermeleri şart koşulmuştur. Büyük mütevellînin denetlenmesi ise dönemin hâkimine bırakılarak vakfın tüm hesaplarını incelemekle sorumlu tutulmuştur.³⁵ Bu şekilde iyi bir kontrol mekanizması oluşturulmaya çalışılmış, vakfın ve gelirlerinin zarara uğramasını engellemeye yönelik tedbirler alınmıştır.

Büyük mütevellînin, hastalık haricinde kimseye bu görevi havale etmemesi belirtilen vakfiyede, vakfın öngörüldüğü şekilde idaresi için mütevellî, kâtip ve diğer görevlilerin her yıl bir veya iki defa kadı huzurunda bir araya gelerek vakfiyeyi baştan sona kadar okumaları, şartları hatırlayıp buna göre hareket etmeleri, orada bulunamayan görevlilere bu şartları bildirmeleri, bunları kesinlikle ihmal etmemeleri şart koşulmuş, görevlilerin

³³ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81.

³⁴ İbrahim Paşa'nın Hezargrad'da inşa ettirdiği külliyyeye ait vakfiyenin tescil tarihi Evâil-i Rebi'ülevvel 940/20-30 Eylül 1533 olup makaleye konu olan Selanik ve Kavala'daki hayratın vakfiyesinden -ki bu vakfiyenin gün, ay, yıl olarak tescil tarihi tam olarak kaydedilmediğinden- iki veya üç yıl kadar sonradır. Hezargrad'daki vakfa ait vakfiye için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), *D.*, nr.7029.

³⁵ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83.

hizmetlerini istekli bir şekilde dürüst ve kusursuz olarak yapmaları, ihmalkâr davrananların olması halinde azledilip layıkıyla sorumluluğunu yerine getirenlerin atanması gerektiği özellikle ifade edilmiştir.³⁶ Ayrıca her yılbaşında vakfın mütevellisi, kâtibi, câbîsi ve diğer görevlilerinin toplanarak vüzerâ ve kazaskerin bilgisi dâhilinde vakfa dair hesapları görüşmeleri, gelir-gider kontrollerini titiz bir şekilde yapmaları, ihmali görülenlerin -her kim olursa olsun- zarar tazmin edildikten sonra azledilmesi, yerine ehil ve layık birinin getirilmesi belirtilmiştir.³⁷

III. 2. Vakıf Çalışanları ve Görevleri

İbrahim Paşa vakfiyesinde, toplum yararına yaptırdığı kurumların faaliyetlerini sürdürebilmesi için hizmet verecek personel ile ilgili bilgilere de yer vermiş, bu görevlilerin yapacakları işleri ve karşılığında alacakları ücretleri ayrıntılı olarak belirtmiştir. Aşağıdaki tabloda Selanik'teki külli-yede istihdam edilecek olanlar gösterilmiştir.

³⁶ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81, 82.

³⁷ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81.

Tablo V
Selanik'teki Vakıf Görevlileri³⁸

<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Kişi Başına Ödenen Günlük Ücret (Akçe Olarak)</i>	<i>Görev Tanımı</i>
Büyük Mütevelli	1	30	İbrahim Paşa'ya ait tüm vakfın sorumlusu olup İstanbul'da yaşar ve Selanik'teki vakfı yönetir.
Atlı câbî	1	6	Büyük mütevellinin yanında hizmet eder, vakıf gelirlerini toplar.
İmam, ayrıca nazır	1	8+4	Selanik'teki camide imamet hizmetini yerine getirir. Ayrıca sermahfil, mahfil hafızları ve eczahânlarla nezaret eder, görevini ihmal edenleri müteveliye bildirir.
Hatip	1	10	Camide hitabet hizmetini yerine getirir.
Müezzin	2	5	Beş vakit namaz ile Cuma ve bayram namazlarında nöbetleşerek müezzinlik yaparlar.
Müezzin	2	2	Salâ müezzini olarak görevlendirilerek Cuma günleriyle bayramlarda ezan ve salâ okuyup diğer müezzinlere yardım ederler.
Hafız	4	3	Mahfil hafızı olarak Kur'an-ı Kerim okurlar.
Öğrenci hafız	2	2	Diğer hafızların yanında mahfilde Kur'an-ı Kerim okurlar.
Muarraf	1	3	Mahfilden sorumlu olup dua eder.
Muvakkit/Saatçi	1	4	Namaz vakitlerini tayin eder.
Kayyim	2	4	Gece ve gündüz olmak üzere -mutlaka bir tanesi camide bulanacak şekilde- nöbetleşerek hizmet ederler. Gündüz camiin kapılarını açık tutup bakımını yaparlar.
Kandilci	1	3	Kandilleri ve muamları yakar.

³⁸ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80, 83.

Kandilci	1	100 (Yıllık)	Ramazan ayı boyunca minare ile kubbeye kandilleri yakar. (Görevi Ramazan ayı ile sınırlı olduğundan ay sonunda hizmetine karşılık 100 akçe ödenir.)
Kürsühân	1	2	Camideki kürsüde öğle ve ikindi namazlarından sonra aşır okur.
Cüzhân	30	2	Her gün camide sabah namazından sonra birer cüz okuyup hatim eder ve hatim duası yaparlar. İçlerinden biri cüzleri dağıtma görevini yerine getirir. (Bu hizmeti için ayrıca aylık 10 akçe verilir.)
Ferraş	1	3	Camiin haremını, tuvaletleri ve Perşembe günleri fiskiyeyi temizler, haremdeki hücreleri kullananlara nezaret eder, boş odaları kontrolünde tutar ve yatsı namazından sonra haremın kapılarını kapatıp sabah olunca açar.
Ferraş	1	0,5	Vakıf dükkânların tuvaletlerini temizler.
Tamirci	1	2	Külliyedeki yapıların tamiratından sorumludur.
Suyolcu	1	3	Suyollarının onarımını ve ıslah işini yerine getirir.
Suyolcunun yardımcısı	1	1	Daima ustasına hizmet edip işi öğrenmesi halinde takdir edilen ücreti alır.
Muallim	1	5	Haremdeki hücrelerde kalan öğrencilere belirli günlerde nahiv, sarf, fıkıh vs. öğretir.
Muallim	1	5	Mektepte öğrencilere Kur'an-ı Kerim öğretir.
Mektep halifesi	1	2	Sıbyan mektebi muallimine yardım eder.
Saka	1	15 (Aylık)	Ramazan ayı boyunca camiin sofasında minare kapısı önünde duran su küpünü doldurur, akşam ve yatsı vaktinde bu küpün boş kalmaması için gayret sarf eder. (Bu hizmeti Ramazan ayı ile sınırlı olup günlük 0,5 akçe ödenir.) Ramazan'ın yaz aylarına geldiği dönemde suyu soğutmak için küpe buz ve kar ilave eder. Bu iş için günlük 4,5 akçe tahsis edildiğinden yarısı akşam, diğer yarısı da yatsı vaktinde harcanır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Selanik'teki vakıf eserlerde hizmet vermek için elliden fazla kimsenin görevlendirilmesi istenmiş, her birinin sorumlu oldukları işler tek tek vakfiyede belirtilmiştir. Tabloda ifade edilmeye çalışılan görev tanımlarının dışında bazı çalışanlara ilave sorumluluklar verilmiş, örneğin; hatip, imam, mahfil hafızları ve onların yardımcısı olan öğrencilerin kendi görevlerinden başka cüzhânlarla birlikte her gün Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okumaları talep edilmiştir.³⁹ Bu durumda zaten vakıf görevlisi olan sekiz kişi cüzhân olarak da hizmet verecek, bu iş için takdir edilen günlük 2 akçeyi kendi ücretleriyle birlikte alacaklardır. Böylece Kur'an-ı Kerim okumak için otuz cüzhân yerine yirmi iki kişi istihdam edilmiş olacak, bu işi yapmaya muktedir olan vakıf görevlilerinin geliri daha da artacaktır. Çalışanlar yararına alınmış olması muhtemel bu kararın gerçekte uygulanıp uygulanmadığı maalesef tespit edilememiştir. Tespit edilemeyen bir başka husus, vâkıfın tamirat işleri için görevlendirilecek şahsın eğer yeterli ise su yolcu olarak da çalıştırılmasına⁴⁰ ve böylece iki göreve ait ücretin aynı kişiye ödenmesine yönelik isteğinin gerçekleşip gerçekleşmediği meselesidir. Paşa yine bu şekilde tek görevlinin daha iyi ücretle iki görevi bir arada yürütmesini istemiş olsa gerektir. Aşağıdaki tabloda Kavala'daki vakıf eserlerde görevlendirilecek olanlara yer verilmiştir.

³⁹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80.

⁴⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80.

Tablo VI
Kavala'daki Vakıf Görevlileri⁴¹

<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Kişi Başına Ödenen Günlük Ücret (Akçe Olarak)</i>	<i>Görev Tanımı</i>
Küçük mütevellî	2	15	Bu yöneticilerden biri Kavala'daki, diğeri de Hezargrad'daki vakfı idare eder.
İmam	1	7	Kavala'daki camide imamet hizmetini yerine getirir.
Hatip	1	6	Camide hitabet hizmetini yerine getirir.
Müezzin	2	4	Beş vakit namaz ile Cuma ve bayram namazlarında nöbetleşerek müezzinlik yaparlar.
Hafız	2	2	Mahfilde Kur'an-ı Kerim okurlar.
Sermahfil	1	3	Mahfil hafızları ve eczahânlarla nezaret ederek görevini yerine getirmeyenleri mütevellîye bildirir.
Kandilci	1	2	Kandilleri ve mumları yakar.
Kayyim ve ferraş	1	3	Sabah ve akşam camiin kapısını açıp kapayarak temizliğini yapar, malzemesini korur.
Cüzhân	30	2	Her gün sabah namazından sonra birer cüz okuyup hatim eder ve hatim duası yaparlar. İçlerinden biri cüzleri dağıtma görevini de yürütür. (Bu hizmetine karşılık ayrıca aylık 10 akçe verilir.)
Aşırhân	1	1	Camide öğle namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den aşır okur.
Muallim	1	5	Sıbyan mektebi öğrencilerine Kur'an-ı Kerim öğretir.
Mektep halifesi	1	2	Mektepte muallime yardım eder.
İmaret şeyhi	1	7	İmaretin yönetiminden sorumlu olup her türlü işine nezaret eder.
Vekilharç	1	5	İmaret için gerekli her türlü yiyecek-içecek vs. alımını gerçekleştirir.

⁴¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80-81, 83.

İmaret kâtibi	1	5	İmarete ait yazı işlerinden sorumludur.
Kilerci	1	4	İmaret için satın alınmış olan yiyecek ve içecekten sorumludur.
Ambarcı	1	2	İmaret için gerekli olan hububatın ambarda saklanmasını sağlar.
Nakib	2	2,5	Bu görevlilerden biri yemeği, diğeri ekmeği kontrol edip bunlarla ilgili vakfiyede belirtilen şartların yerine getirilmesini sağlar.
Aşçı	2	4	Vakfiyede belirlenmiş şartlara uygun olarak yemekleri hazırlarlar.
Aşçı yamağı	2	1	Aşçılara yardım ederler.
Habbâz	2	4	Vakfiyede belirtilen şartlara göre ekmek yapımından sorumludurlar.
Habbâz yamağı	2	1	Ekmeğin hazırlanması ve pişirilmesine yardım ederler.
Münakkih	2	1	Pirinç ile buğdayı ayıklayıp temizlerler.
Gendümküb	1	2	Buğday döver.
Bulaşıkçı	1	0,5	Kirli kapları yıkar.
Ferraş	2	2	İmaretin temizliğinden sorumludurlar.
Ferraş	1	2	Tuvaletlerin temizliğinden sorumludur.
Saka	1	2	Mutfakta su ihtiyacını karşılar.
Saka	1	1,5	Haremde bulunan su küpünü doldurur.
Ahır sorumlusu	1	1,5	İmaretteki ahırdan sorumlu olup temizliğini de yapar.
Bevvab	1	2	İmaret kapıcısı olup kapının açılıp kapatılmasından sorumludur.
Diğer kandilci	1	2	İmaretteki odaların her birine her gece bir mum verir.
Câbî	1	4	Vakfa ait dükkânlar ile hamamların aylık kiralalarını tahsil eder.
Diğer câbî	1	5	Vakfa ait köylerin yıllık gelirlerini tahsil eder.
Tamirci	1	2	Her türlü tamirattan sorumludur.

Kavala'daki kurumlar için istihdam edilecek olanlar, Selanik'te görevlendirileceklerden epeyce fazla olup sayıları yetmişin üzerindedir. Bunlardan yirmi sekiz kadarı imarette, diğerleri ise cami ve mektepte hizmet verecektir. Vâkıf, görev dağılımıyla ilgili olarak Selanik'te görevlendirileceklerle ilgili bazı özel taleplerde bulunduğu gibi benzer istekleri Kavala'dakiler için de tekrarlamıştır. Vakfiyede iki ayrı görev olarak belirtilen imamet ve hitabet hizmetlerinin mümkünse birleştirilmesini, yani her iki görevi yürütebilecek birinin olması halinde 13 akçe yevmiye ile imam ve hatip olarak görevlendirilmesini istemiş, ayrıca her gün sabah namazından sonra okunacak cüzleri, cüzhânlarla birlikte imam, hatip, muallim, halife, mahfil hafızları ve müezzinlerin de okumasını, cüzlerin yabancılara verilmemesini özellikle talep etmiştir.⁴²

İbrahim Paşa, gerek Selanik gerekse Kavala'daki camide imam ve hatip olarak görevlendirileceklerin imamet ve hitabet şartlarını bilen, hizmetlerini aksatmayan, temizliğine dikkat eden kimselerden olmasını şart koşmuş, müezzinlik hizmetini sürdüreceği olanların da mübarek gecelerin seher vaktinde Allah'ı temcid, tebcil, tesbih ve tehlil etmelerini, Hz. Muhammed'i övmelerini, görevlerini eksiksiz yapmalarını istemiştir. Her iki camide hafız olanların ise Kur'an'ı acele etmeden usulüne göre okumalarını, nihayet ecrini başta Hz. Muhammed olmak üzere Osmanlı padişahlarıyla kendi ruhuna bağışlamalarını ve hayır dua etmelerini talep etmiştir. Sıbyan mekteplerinde görev yapacak muallimler ile Selanik'teki medresede görevlendirilecek eğitmenin kusursuz şekilde hizmetlerini yürütmelerini, her ders sonunda yine kendisi için dua etmelerini, çocuklarla medrese talebelerinin âmin diyerek salat ü selam ile Fatiha'yı okumalarını, sonunda Hz. Muhammed'e dua ederek dağılmalarını istemiştir. İmaret şeyhinin dindar ve takva sahibi olmasını, imaret görevlilerinin hizmetlerini en iyi şekilde yapmalarını sağlamasını ve konukların doyurulmasını özellikle belirtmiştir. Kâtip olanların muhasebe ve hesap işlerini iyi bilenlerden, câbilerin ise güvenilir kimselerden atanmasını şart olarak ileri süren Paşa, vakfiyede yazılanların dışında fazladan hiç kimsenin görevlendirilmemesini, bütün görevlilerin adaletli ve dindar olmalarını, görevlerini eksiksiz yapmalarını ayrıca istemiş, vakfiye şartlarını ihlal edenlerin Allah'ın gazabına uğramalarını dilemiştir.⁴³

⁴² VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80-81.

⁴³ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 82, 83.

IV. Vakfedilenler, Vakıf Eserler ve İstifade Edeceklerle İlgili Şartlar

İbrahim Paşa, oldukça ayrıntılı olarak düzenlenmiş vakfiyesinde hayata geçirdiği kurumlar, bunlar için bağışlananlar ve hayrattan faydalanacak olanlarla ilgili pek çok şarta yer vermiş, böylece vakfın kuruluş amacı doğrultusunda hizmetlerini sürdürmesini sağlamaya çalışmıştır.

IV. 1. Mektep ve Medrese Öğrencilerine Sunulacak Hizmetler

İbrahim Paşa, eğitim kurumlarına ve buralarda yetiştirilecek öğrencilere yönelik düzenlemelerini vakfiyede iki bölümde ele almış, önce Selanik'teki mektep ve medrese sonra da Kavala'daki mektep ile ilgili taleplerini sıralamıştır. Selanik'teki külliyyede bulunan hücrelere bir veya iki hasır serilmesini, her yıl bu hasırların yenilenmesini, buralarda kalan öğrencilere her gece bir mum verilmesini isteyerek her oda için ayda 20 akçe ödenmesini talep etmiştir. Beher oda için 20 akçe öngören Paşa, odalarda birden fazla öğrenci olması durumunda 20 akçenin bunlar arasında eşit olarak paylaştırılmasını, bu öğrenciler için verilecek aylığın -on adet hücre bulunduğu için- toplamda 200 akçeyi geçmemesini bildirmiştir.⁴⁴ Selanik'teki sıbyan mektebinin hasır, ibrik, testi, bardak, kış günleri için odun vb. ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da -vakfiyede belirtilmemekle birlikte muhtemelen günlük olarak- bir akçe tahsis etmiştir. Yine mektepte öğrenim gören yetimlerden on beşine Ramazan ve Kurban bayramlarında birer kaftan, gömlek, takke, pabuç, kuşak alınıp giydirilmesini, her çocuk için 100 akçe olmak üzere toplamda her yıl 1.500 akçe sarf edilmesini istemiştir. Muhtaç çocukların sayısının on beşten az olması halinde ise her yıl için tahsis edilen 1.500 akçenin mevcut çocukların giyim-kuşamına harcanmasını belirtmiştir.⁴⁵

Kavala'daki mektep için de benzer isteklerde bulunan Paşa, Selanik'e göre buraya daha az tahsisat ayırmıştır. Buranın o dönemde küçük bir yerleşim yeri olması, dolayısıyla Selanik'e göre daha az nüfusu barındırması bunun nedeni olsa gerektir. Paşa, mektebin hasır, ibrik, odun ve bunun gibi

⁴⁴ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80.

⁴⁵ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 80.

ihtiyaçlarının temin edilmesi için -muhtemelen günlük olarak- bütçeden 0,5 akçe ayrılmasını istemiştir. Ayrıca Selanik'te olduğu gibi Kavala'daki mektebine devam eden on bir yetim çocuğun, bayramlarda 100'er akçelik giysi alınarak giydirilmesini talep etmiştir. Bu amaçla her yıl harcanacak olan 1.100 akçenin çocukların sayısının on birden az olması durumunda tıpkı Selanik'teki gibi mevcut olanlar için kullanılmasını bildirmiştir.⁴⁶

Paşa'nın kendi kurumlarına devam eden öğrencilerin hem eğitimleriyle ilgili hem de şahsi ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bu girişimleri arasında, her iki merkezdeki öğrencilerden ekonomik durumu iyi olmayanlara verilmesi amacıyla vakfın gelirinden Kur'an-ı Kerim ve Kur'an cüzleri alınması için yapılan düzenlemelerini de saymak gerekir. Öğrencilerin bu ihtiyaçlarının giderilmesi için bütçeden pay ayrılmasını isteyen Paşa, Kur'an-ı Kerim veya cüzlerden talep eden herkese verilebilmesi gayesiyle fazladan satın alınmasını da önermiştir. Hatta tamire muhtaç hale gelen yani yenilenmesi gerekenlerin yerine kullanılması için yedekte bulundurmaya üzere daha da fazla alınmasının gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷

IV. 2. Kavala'daki İmaret İle İlgili Şartlar

Kavala'yı mamur hale getirme gayretlerinin bir sonucu olarak inşa edilen İbrahim Paşa'ya ait külliye ve kurumlarından biri olan imaret ile ilgili vakfiyede ilginç detaylar bulunmaktadır. İmaret sadece vakfın kurulduğu dönemde Hristiyan nüfusun yarısı kadar olan Müslümanlar⁴⁸ için değil, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin herkese hizmet vermek gayesiyle tesis edilmiştir. Vakfiyede imaretle ilgili şartlardan biri olan bu özelliğin yürürlükte olduğunu, 1555 yılında Kavala'ya gelen Fransız Seyyah Pierre Belon, Kavala'dan söz ederken "...Yahudi, Hristiyan, putperest veya Türklerin üç gün iâşe ve ibâtesinin sağlandığı imaretin bulunduğu..."⁴⁹ şeklinde teyit eder. Bu ifadede doğru olmayan tek bilgi, imareten faydalanma süresinin üç gün ile sınırlı olduğudur. Zira Paşa, vakfiyesinde bizzat bu konuya temas etmiş ve imaretine kimsenin gelişinin engellenmemesini, alt veya üst mevkiden

⁴⁶ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81.

⁴⁷ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83.

⁴⁸ Machiel Kiel, "Kavala", *TDVİA*, XXV, 61.

⁴⁹ M. Kiel, "Kavala", s. 61.

kim olursa olsun, kâfir veya Müslüman olsun burada konaklayabileceğini, üç gündен fazla kalanın dahi yemeğinin verilmesini, âdet üç gündür deyip gönderilmemesini özellikle ifade etmiştir.⁵⁰

Öncelikli hizmetin konuklara sunulacağı anlaşılan imaret ile ilgili diğer detaylar şu şekildedir; -vakfiyede kuruluş amacı olarak açıkça ifade edildiği şekilde- gelen misafirlerin, vakıf görevlilerinin, hizmetlilerin ve fakirlerin yemek ihtiyaçları karşılanacak, yemek aynı sırayla yani önce misafirlere ve sırasıyla diğerlerine ikram edilecektir. Tüm bu hizmetlerin -aşağıda söz edileceği biçimde- usulüne göre yapılmasına özen gösterilecektir.⁵¹

Yemek sabah ve akşama doğru olmak üzere günde iki defa hazırlanacak, biri hazırlığın hemen ardından sabah, diğeri de akşam namazından sonra sunulacaktır. Hazırlanacak yiyecekler için kullanılacak malzemenin 1/3'ü sabah, 2/3'ü akşam yemeğine ayrılacaktır. Her gün 50 vukıyye/kıyye⁵² et kullanılacak, her kıyye et altı eşit parçaya bölünecektir. Bir tanesi 100 dirhem⁵³ ağırlığında olan 700 adet ekmek yapılacaktır. Bir buçuk kile⁵⁴ pirinçten sabah, yine bir buçuk kile buğdaydan akşam çorbası hazırlanacaktır. Misafirler için her gün bir, çeyrek (1,25) kile pirinçten, Cuma, kandil ve Ramazan geceleriyle aşure günlerinde ise beş kileden dane/pılav pişirilecek, her kile pirinç için üç kıyye sadeyağ kullanılacaktır.

⁵⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 82.

⁵¹ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81, 82.

⁵² 400 dirheme eşit olan, okka olarak da bilinen 1.282 kg. tutarındaki ağırlık ölçüsüdür (Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 480; Ali Himmet Berki, *İstilah ve Tâbirler*, Ankara 1966, s. 32, 53).

⁵³ Dirhem, hem gümüş para birimi hem de ağırlık ölçüsü olarak kullanılmıştır. Kıyye veya okkanın 1/400'ü olan dirhem'in gram cinsinden değeri bölge ve zamana göre değişiklik göstermiştir. Bir dirhem karşılığı olarak, 3,086 gr. ile 3,207 gr. arasında değişen farklı değerler kullanılmıştır. Ağırlık ölçüsü olarak gram kullanılmaya başlamadan önce İstanbul'da bir dirhem 3,207 gr. olarak kabul görmüştür [M. Z. Pakalın, *a.g.e*, I, 454; W. Hinz, *a.g.e*, s. 6; Şinasi Acar, "Arşından Metreye, Dirhemden Grama", *Eskişehir Ticaret Odası Dergisi*, S:109 (Mart-Nisan 2008), 68-70. Ayrıca bkz. Şinasi Acar, *Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesnelere*, İstanbul 2011, s. 31-41].

⁵⁴ Yer ve zamana göre farklılık gösteren, hububat ölçüğü olan kilenin standart bir değeri yoktur. Bir İstanbul kilesi, zahirenin cinsine göre 18-20 okka, ortalama 25 kg. olarak kabul görmüştür (M. Z. Pakalın, *a.g.e*, II, 281. Bazı dönemlere ve yerlere göre değeri hakkında ayrıca bkz. Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 350).

Bir başka çeşit olarak hazırlanması istenen zerde de iki kile pirinçten pişirilecek, bunun için on dört kıyye bal ve iki kıyye sadeyağ tüketilecektir.⁵⁵

Yemeklerin lezzetli ve güzel olmasını sağlamak için tuz, soğan, nohut, un, çeşitli sebzeler, ekşiler, turşular kullanılacak, mevsime göre uygun olan ne varsa temin edilerek yemeklere katılacaktır. İmarette zerde, ekşi aş ve zirbaç (paça çorbası) pişirilmeye devam edilecek, bu üç yiyecekten birisi her gün diğerleri dönüşümlü olarak hazırlanacaktır. İmarete devlet erkânından ve kadı, müderris, ilim erbabı gibi ulemadan gelen olması halinde müteveli ile imaret şeyhinin görüşleri alınarak günlük yemeklerin yanında ilave yemek hazırlanacaktır. Tüm misafirlere önce yeteri kadar bal, peynir ve ekmeğe ikram edilecektir. Sofralar dört kişilik hazırlanacak, her sofraya dört tas yahni, sekiz ekmeğe konulacaktır. Eşraftan olanların her birine özel, tek sofraya düzenlenecektir. Bir kepçe yemek ve bir parça et, iki ekmeğe birlikte imarettten faydalanan tüm şahıslara verilecektir.⁵⁶

Belirtilen esaslar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürdüğü tahmin edilen imaret acaba bir günde ortalama kaç kişinin yemek ihtiyacını karşılamıştır? Kimler bu kurumdan yararlanmıştı? Her iki sorunun da net olarak cevabını vermek mümkün değildir. Tüm vakıf çalışanları, kurumdan faydalananlar arasındadır ancak onların dışında kimlere hizmet verilmiştir, bilinmemektedir. Arşivlerde İbrahim Paşa'nın vakıflarıyla ilgili yüzlerce kayıt olmasına rağmen bu sorulara yanıt olabilecek bilgi mevcut değildir. Bir hayır kurumu olarak imarette yedirilip içirilen kimselerin, bir başka ifadeyle yapılan iyiliğin kaydı tutulmamış, kurumun kapıları kuruluş amacına uygun olarak herkese açık bırakılmıştır.

IV. 3. Diğer Şartlar

Vakıf müessesesiyle toplumun sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gideren hayır kurumları, sonsuza dek hizmet etmek amacını taşır. Bu nedenle vakıfların kurucuları tesis ettikleri kurumların olası sıkıntılar, afetler ve bunun gibi öngörülemeyen durumlar karşısında faaliyetlerine devam edememeleri tehlikesine karşı önlemler almaya, bunları vakfiyelerine kaydettirerek uygulanmasını sağlamaya çalışmışlardır. İbrahim Paşa da vakıflarının

⁵⁵ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81.

⁵⁶ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 81, 82.

ilelebed yaşaması ve toplumsal ihtiyaçları karşılaması arzusunda olduğundan, yukarıda ifade edildiği gibi vakıf gelirlerinden pay ayrılarak güvenli bir yerde saklanmasını, beklenmeyen tehlikelere maruz kalındığında kullanılmasını, dolayısıyla vakıfların tekrar canlandırılmasını istemiştir. Paşa, vakfa ait tüm binaların zamanla yıkılıp yok olması söz konusu olursa tekrar yapılmasını, ikinci defa yıkılırsa yeniden onarılmasını, bunun dördüncü defaya kadar tekrarlanmasını belirtmiş, şayet vakfa ait gayrimenkuller yıkılıp yok olur ve vakıf eserler yeniden yapılamazsa o zaman işe yarayan enkazın hayrat ve hasenâta sarf edilmesini talep etmiştir.⁵⁷

V. Vakfın İşleyişine İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi

İbrahim Paşa, Selanik'te yerel bir anlaşmazlık nedeniyle 927/1520-1521 yılında devlet tarafından el konulan Ayasofya Metropolitan Kilisesi'ni,⁵⁸ bir süre sonra 930/1523-1524 yılında 1.000 duka altını karşılığında Hristiyan rahiplerinden satın alıp camiye çevirerek⁵⁹ etrafına külliye oluşturmuş ve diğer

⁵⁷ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 83.

⁵⁸ Machiel Kiel, "Selânik", *TDVİA*, XXXVI, 355.

⁵⁹ BOA, Rumeli Müfettişliği Selanik (TFR.I.SL), nr.39/3827. Meropi Anastassiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)*, İstanbul 2014, s. 48'de, Ayasofya bazilikasının 1524 yılında camiye dönüştürüldüğünden söz eder. Semavi Eyice ise bu dönüşümün 934/1527-1528 yılında olduğundan bahseder, bkz. Semavi Eyice, "Ayasofya Camii", *TDVİA*, IV, 221. Doğrusu yukarıda belirtildiği gibi arşiv belgesinde de ifade edildiği şekilde 930/1523-1524 olmalıdır. Anastassiadou, *a.g.e.*, s. 49'da, yapının camiye dönüştürülmesinden sonra iç mekanı süsleyen Bizans mozaiklerine pek dokunulmadığından söz eder. M. Kiel, "Selânik", s. 355'te, yapıya parlak mermerden çok güzel bir minber, ondan daha güzel bir kürsü, sütunlu bir sayaban ve yüksek bir minare eklendiğini belirtir. Eyice, *a.g.mad.*, s. 222'de, yekpare yeşil Tesalya somakisinden yontulmuş ve işlenmiş Bizans vaaz kürsüsü olan parçanın camide de kürsü olarak kullanıldığını, bu değerli eserin 1905 yılındaki onarım sırasında İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne getirildiğini ve halen müzede bulunduğunu ifade eder. Evliya Çelebi'nin, "...câmi' içinin sol tarafında yek-pâre yeşil somâkiden yine kendüden altı ayak nerdübân ile çıkılır bir zümürred gibi mücellâ yeşil kürsü var kim bu cihânda misli yokdur..." (*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, yay. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, VIII. Kitap, İstanbul 2003, s. 68) diyerek tarif ettiği bu kürsü, 1890 yılındaki Selanik yangınında büyük zarar gören Ayasofya Camii'nin kullanılamaz hale gelmesinden sonra "*âsâr-ı atîka*"dan olduğu belirtilerek müze-yi hümayûna nakledilmiştir. Bu konuyla ilgili bkz. BOA, Bâbiâlî Evrak Odası (BEO), nr.2355/176566; BOA, Dahiliye Nezareti Mektûbî

unsurları da ekleyip vakfını kurmuştu. Kavala'da ise devletin burayı canlandırmak için aldığı tedbirlere paralel olarak kalenin dış kesimindeki düzlük alanda kubbeli bir cami inşa ettirip etrafına yaptırdığı diğer kurumlarla külliyesini oluşturmuştu.⁶⁰

Paşa'nın oldukça ayrıntılı hazırlanmış vakfiyesinde yer alan bilgilerin aktarılmasına çalışılan makalenin bu bölümünde, vakfın nizamnamesi durumundaki vakfiye esaslarının uygulanıp uygulanmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Bunun için Paşa'nın vakıflarıyla ilgili arşivlerdeki yüzlerce kayıt arasında bulunan her iki vakfa ve XVIII. ile XIX. yüzyıllara ait birkaç muhasebe bilançosu değerlendirilmiştir. Öncelikle Selanik'teki, ardından da Kavala'daki vakfın evkaf kayıtlarına yansıyan muhasebe verilerine aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Kalemi (DH.MKT), nr.865/84; BOA, Şurâ-yı Devlet (ŞD), nr.2048/27; BOA, TFR.I.SL, nr.39/3827.

⁶⁰ VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 77; M. Kiel, "Kavala", s. 61.

Tablo VII
İbrahim Paşa'nın Selanik'teki Vakfı'na Ait
1187/1773-1775⁶¹ ile 1249/1833-1835⁶² Yılları Gelirleri

1187/1773-1775 Dönemi			1249/1833-1835 Dönemi		
Gelirin Türü	Ait Olduğu Dönem	Elde Edilen Gelir (Akçe Olarak)	Gelirin Türü	Ait Olduğu Dönem	Elde Edilen Gelir (Akçe Olarak)
Ev, oda, dükkân, imalathane gibi yerlerin kirası	1187/1773-1774	37.200	Ev, oda, dükkân, imalathane gibi yerlerin kirası	1249/1833-1834	40.920
Âb-ı cedid adıyla anılan vakıf sudan elde edilen kira geliri	Belirtilen yılbaşından (Muharrem/Mart) Receb/Eylül-Ekim ayına kadar	26.000	Vakıf sudan elde edilen kira geliri	1249/1833-1834	36.480
Dalyan geliri	Rûmî takvime göre belirtilen yılbaşından (1 Mart 1187/12 Mart 1774) sonuna kadar (28 Şubat 1187/11 Mart 1775)	19.200	Dalyan geliri	Rûmî takvime göre belirtilen yılbaşından (1 Mart 1249/13 Mart 1834) sonuna kadar (28 Şubat 1249/12 Mart 1835)	720.000
Selanik'teki Kapıcılar Mezrası	Rûmî takvime göre belirtilen yılbaşından (1 Mart 1187/12 Mart 1774) sonuna kadar (28 Şubat 1187/11 Mart 1775)	4.350	Kapıcılar Mezrası	Rûmî takvime göre belirtilen yılbaşından (1 Mart 1249/13 Mart 1834) sonuna kadar (28 Şubat 1249/12 Mart 1835)	72.000
-	-	-	İntikâlât-ı tezkere akçesi	1249/1833-1834	13.000
Toplam		86.750	Toplam		882.400⁶³

⁶¹ İlgili muhasebe defterinde vakfa ait gelirlerin bir kısmı Hicrî bir kısmı da Rûmî takvime göre verilmiştir. 1187 yılı Hicrî takvime göre 1773-1774, Rûmî takvime göre ise 1774-1775 yıllarına denk geldiğinden söz edilen yılın Milâdî karşılığı 1773-1775 olarak gösterilmiştir (BOA, *Evkaf Haremeyn Muhasebeciliği Defteri (EV.HMH.d.)*, nr.5886).

⁶² Vakfın muhasebe kayıtlarını içeren arşiv belgesinde gelirlerin bir kısmı Hicrî bir kısmı da Rûmî takvim esas alınarak kaydedilmiştir. 1249 yılı Hicrî takvime göre 1833-1834, Rûmî takvime göre ise 1834-1835 yıllarına denk geldiği için söz edilen yılın Milâdî karşılığı 1833-1835 olarak gösterilmiştir (VGMA, OA, Evkaf Zimmet Halifelîği (EV.ZMT), 00043.00020).

⁶³ İlgili vakıf defterinde gelirler toplamı kuruluş olarak da ifade edilmiş, -bir kuruluş 120 akçe hesabıyla- 882.400 akçenin 7.353 kuruluş 23 paraya eşit olduğu kaydedilmiştir (VGMA, OA, EV.ZMT, 00043.00020).

XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın ilk yarısına ait olan - yukarıdaki tabloya yansıtılan- vakıf kayıtlarına göre gelir kaynakları vakfiyede belirtilen akarât ile karşılaştırıldığında epeyce farklılık göstermektedir. Vakfiyeye göre bağışlanan evler, dükkânlar, odalar ve imalathaneler, söz edilen belge ve deftere ayrı ayrı kaydedilmemiş, "*icarât-ı musak-kafat*" olarak toplu halde yazılıp bu gayrimenkullerden sağlanan gelirin tamamını bir arada verilmiştir. Bu nedenle vakfa ait yapıların neler olduğu, vakfiyede belirtilenlerin varlıklarını koruyup koruyamadıkları başka bir deyişle gelir getirmeye devam edip etmedikleri tespit edilememiştir. Ancak vakfın kuruluşunun üzerinden, tarafımızdan değerlendirilen ilk muhasebe verilerine göre yaklaşık olarak iki yüz kırk yıldan, ikincisine göre ise üç yüz yıldan fazla zaman geçmesine rağmen vakfa gelir sağlayan bu tarz akarâtın hâlâ mevcut olması vakıf mallarının korunmuş olduğunu düşündürmektedir.⁶⁴ Vakfiyede sıralanan taşınmazlar arasında bulunan mezranın da vakfa gelir sağlamaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Muhasebe bilançolarına Kapıcılar Mezrası adıyla kaydedilen bu mezranın, vakfiyede Kelemerye Nahiyesi yakınında olduğu belirtilen yer olduğu zannedilmektedir.

Tabloda ikinci sırada yer alan âb-1 cedîd denilen sudan sağlanan kira ile üçüncü sıradaki dalyandan elde edilen gelir, vakfın gelirleri arasına sonradan dâhil edilmiş olmalıdır. Zira vakfiyede suyun kiralananmasıyla ve dalyanla ilgili herhangi bir açıklama mevcut değildir. İbrahim Paşa tarafından ihya edilerek külliyedeki şadırvana ve yaptırdığı çeşmelere gelen, âb-1 cedîd olarak anılan suyun sonradan talep edenlere kiralanarak vakfa gelir sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. 1 Cemâziyelevvel 1165/17 Mart 1752 tarihli bir arşiv kaydında, İbrahim Paşa'nın şehre getirttiği bu suya ait suyoluna, o sırada yeniçeri zabiti olan Deli Balta, Ahmed Çavuş ve Çınar isimleriyle anılan hayır sahiplerinin de buldukları farklı suları dâhil edip her birinin ihtiyacı olan mahallere çeşmeler yaptırdıklarından söz edilmiş, Selanik'te yeniçeriler için Yahudiler tarafından dokunan çuhanın temizliğinin yapılması amacıyla Yahudi mahallesindeki meydana da sonradan bir çeşme yaptırıldığından bahsedilmiştir. Devamında, bu çeşmeye vakıf sudan

⁶⁴ XIX. yüzyılın ilk yarısında Selanik'teki meslek gruplarından olan peştamalcıların İbrahim Paşa'nın vakfına ait dükkânlarda mesleklerini icra ettikleri bilinmektedir, bkz. Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 305-306.

beş masura⁶⁵ su verildiği ifade edilerek batandan çıkan yeniçeri çuhalarının temizliğinde kullanılmasının yanında mahalle halkının su ihtiyacının da buradan karşılandığı belirtilmiştir. Hem vakıf suyun kullanımına hem de vakfın durumuna dair bilgiler içeren bu arşiv belgesinde, zamanla su kaynaklarıyla, suyolunun bakıma muhtaç hale gelmesinden ancak vakfın bu işi yaptıracak parası olmadığından, yeniçeri zabiti olan Turnacıbaşı Hacı İbrahim'in 1164/1750-1751 yılında imece usulüyle bölge halkını seferber ederek Ayasofya Camii şadırvanına kadar bütün suyolunun bakım ve onarımını yaptırdığından söz edilmiş, daha sonra o dönemde müteveli vekili olan Feyzullah Efendi'nin, Yahudi mahallesindeki çeşmenin suyunu satma girişiminden dolayısıyla yeniçeri çuhalarının temizlenmesi işini engellemek istemesinden bahsedilmiştir. Bunun üzerine çuha mübaşirinin durumu merkeze bildirdiği ve Feyzullah Efendi'nin uyarıldığı belirtilmiştir.⁶⁶ Yukarıdaki tabloda yer verilen ilk muhasebe kaydından yaklaşık yirmi iki yıl öncesine ait olan bu belgeden vakfın amacı doğrultusunda hizmetini sürdürmesi için çaba sarf edildiği, vakıf şartı dışında hareket eden müteveli vekilinin engellendiği görülmektedir.

Bu süre zarfında yani yirmi iki yılda vakıf gelir açısından acaba daha fazla darlık yaşadığı için mi vakıf suyun kiralınması yoluna gidilmiştir, bilinmemektedir. İçeriği aktarılan belgede vakfın gelir açısından iyi bir durumda olmadığı belirtildiğine göre bu ihtimal dâhilindedir. Yüzyılın sonlarına doğru vakıf suyun yine vakfın yöneticileri tarafından satıldığı bilinmektedir. 19 Rebiülâhır 1206/16 Aralık 1791 tarihli bir arşiv belgesinde, vakfı idare edenlerin beş, on seneden beri camiin şadırvanına ait olan suyu masura masura sattığından, bu nedenle suyun yetersiz hale geldiğinden, cemaatin yeterli su bulamadığı için bundan duyduğu rahatsızlıktan ve vâkıfın şartına aykırı olan bu uygulamanın önlenmesinden bahsedilmiştir. Vakfa ait suyun satılması kazanç yolu olarak görülmüş olmalı ki vakfı yönetenler vakfiye şartlarının dışında hareket etmekten çekinmemiş, kendi nam ve hesaplarına gelir sağlama derdine düşmüştür. Nitekim şikâyet konusu olan bu durumun önlenmesi için gerekli tedbirler alınmıştır.⁶⁷

⁶⁵ Suyun taksimi için kullanılan birim olup bir buçuk dirhem ağırlığındaki kurşunun girebileceği delikten geçen suya denir (F. Yılmaz, *a.g.s.*, s. 400; Hatice Aynur-Hakan T. Karateke, *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)*, İstanbul 1995, s. 259).

⁶⁶ BOA, C.BLD, nr.73/3636.

⁶⁷ BOA, C.BLD, nr.89/4402.

Vakıf gelirleri arasına "mahsûl-i dalyan-ı mâî" olarak kaydedilen dalyanın da nasıl ve ne zaman vakıf malı haline getirildiği tespit edilememiştir. Vâkıfın, vakfın gelirlerinin artması durumunda vakfa gelir sağlayacak akarât satın alınmasına yönelik talebi doğrultusunda dalyanın gelir kaynakları arasına alındığı düşünülebilir.

Tabloda görüldüğü gibi 1249/1833-1834 yılına ait belgede son olarak "İntikâlât-ı tezkere akçesi" denilen bir gelir kaleminden söz edilmiştir. Bu meblağın intikal harcı yani vakfın gayrimenkullerinin el değiştirmesi sonucu alınan bir çeşit vergi olduğu, Evkaf Nezareti'nin kurulmasından sonra uygulanmaya başlandığı, bundan dolayı 1187/1773-1774 yılına ait gelirler arasında bulunmadığı anlaşılmaktadır. Paşa'nın vakıflarıyla ilgili tarafımızdan inceleme imkanı bulunamayan, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan çok sayıdaki kaydın değerlendirilmesiyle burada belirsiz bırakılan veya açıklanamayan durumlar netlik kazanacaktır. Arşivlerde farklı tasniflerde yer alan pek çok kayıt net olarak cevaplandırılmayan sadece yukarıda söz edilenleri değil Paşa'nın kurumlarıyla ilgili bilinmeyenlerin de açıklanmasını sağlayacaktır. Örneğin; tevcihat kayıtları, vakıf çalışanlarını ve aldıkları ücretleri tespit etmek için önemli bilgiler içermekte olup bu kayıtların değerlendirilmesiyle kronolojik olarak kurumlarda görev alanlar büyük ölçüde açığa çıkarılacaktır. Vakfa dahil kurumların tarihsel süreç içerisindeki durumlarını her yönüyle incelemeye imkan sağlayacak olan arşiv kayıtlarını değerlendirmek bir makalenin sınırlarını fazlasıyla aşacağı için örneklendirme yöntemiyle vakfın son iki yüzyılına ait verilerden bilgiler aktarılmaya ve yorumlamaya çalışılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Kavala'daki vakfın gelir durumu gösterilmiştir.

Tablo VIII

İbrahim Paşa'nın Kavala'daki Vakfı'na Ait R.1160/1747-1748⁶⁸ ile R.1261-1267/1845-1852⁶⁹ Yılları Gelirleri

1 Mart-29 Şubat 1160/12 Mart 1747-11 Mart 1748 Dönemi			R.1261-1267/1845-1852 Dönemi			
Gelirin Türü	Ait Olduğu Dönem	Elde Edilen Gelir (Akçe Olarak)	Gelirin Türü	Ait Olduğu Dönem	Elde Edilen Yıllık Gelir (Kuruş Olarak)	Yedi Yıllık Gelir (Kuruş Olarak)
Maşkolur Mukataası	R.1160/1747-1748	162.000	Ev, oda, dükkân gibi yerlerin kirası	R.1261-1267/1845-1852	149,5	1.046,5
Kavala'daki dükkânlar ile hamamın kira ve mukataa geliri	1160/1747 ⁷⁰	35.846	Külliyedeki odaların kirası	R.1261-1267/1845-1852	300	2.100
Timurhisar'daki hamam, ... ve değirmen kirası	R.1160/1747-1748	3.160	Hamam kirası	R.1261-1267/1845-1852	175	1.225
İkiye bölünerek kiralanmış olan bir vakıf dükkânının birinin peşinatı	R.1160/1747-1748	6.360	Drama ve Timurhisar'dan gelen kiralalar	R.1261-1267/1845-1852	16,5	116,5 ⁷¹
Üçe bölünerek kiralanmış olan bir vakıf dükkânının birinin peşinatı	R.1160/1747-1748	3.000	Zuhûrât geliri	R.1261-1267/1845-1852	41,5	290,5
-	-	-	Maşkolur ve Sofataş Mukataası	R.1261-1267/1845-1852	7.000	49.000
			Vakfa ödenmiş olan muaccelat	R.1261-1267/1845-1852	-	2.340
			Vakfın önceki yıllardan alacağı olan mukataa geliri	R.1261-1267/1845-1852	-	59.761 krş. 30 para
Toplam		210.366	Toplam		7.682,5	115.879,5 krş. 30 para

⁶⁸ BOA, *EV.HMH.d.*, nr.4604; VGMA, *OA, EV.HMH.d.*, nr.4604.⁶⁹ BOA, *Evkaf Defteri (EV.d.)*, nr.12487; VGMA, *OA, EV.d.*, nr.12487.⁷⁰ Gelirin elde edildiği dönem Hicri takvime göre 1 Muharrem-29 Zilhicce 1160 olarak belirtilmiştir (BOA, *EV.HMH.d.*, nr.4604; VGMA, *OA, EV.HMH.d.*, nr.4604). Milâdi karşılığı 13 Ocak 1747-1 Ocak 1748'dir.⁷¹ Yedi yıllık toplam kira geliri 115,5 kuruş olduğu halde yanlış hesaplanmış olmalı ki bir kuruş fazla olarak kaydedilmiştir.

Vakfın kuruluşunun üzerinden iki yüz on beş yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen XVIII. yüzyıl ortalarına ait ilk muhasebe verilerine göre gayrimenkullerin bir kısmı vakfa gelir sağlamaya devam etmiştir. Maşkolur Köyü ile köye bağlı yerler Hacı Süleyman adındaki bir şahsa iltizama verilmiş, -net anlaşılammakla birlikte- Kavala'da bulunan hamam da bir mültezim tarafından işletilmiştir. Vakfiyeye göre seksen bir adet olan, muhasebe defterinde sayı belirtilmediği için kaç adet olduğu bilinmeyen Kavala'daki dükkânlar ile Timurhisar'daki hamam kiraya verilerek gelir elde edilmiş, dükkânlardan bir kısmı daha küçük mekânlara bölünerek kiralanma yoluna gidilmiştir. Evkaf defterinde diğer gelir kaynaklarının durumu hakkında bilgi olmadığı için onların korunamadıkları akla gelebilir. Ancak vakfın yüzyıl kadar sonraki muhasebe kaydında ilkinde bulunmayanlardan bazılarının varlığı, vakıf için gelir sağlamayı sürdürdüklerini göstermektedir. Özellikle imarette bulunan kışık olarak tarif edilen odalar ile Sofataş Köyü'nün gayrimenkuller arasında yerini koruduğu ve köyün Maşkolur gibi iltizama verildiği anlaşılmaktadır. Her iki evkaf defterinde söz edilmeyen Fener Kazası'ndaki mezarlardır. Ayrıca işletilerek gelir sağlamak amacıyla bağışlanan 200.000 akçe de yine her iki kayıta yer almamaktadır. Bu meblağın Selanik'e ait gelirler arasında da bulunmaması iki merkezde birden zâyi olduğunu düşündürmektedir.

İbrahim Paşa'nın Selanik ve Kavala'daki vakıflarının işlevselliği hakkında fikir sahibi olabilmek için harcamalarını da incelemek gerekir. Gelirlerin aktarıldığı son iki yüzyıla ait belge ve defterlerde kaydedilmiş olan masraflar bu konuda fikir verebilir. Vakıfların durumunu saptayabilmek amacıyla aynı kayıtlar esas alınarak yine önce Selanik ardından da Kavala'daki kurumların giderleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo IX
İbrahim Paşa'nın Selanik'teki Vakfı'na Ait
1187/1773-1774⁷² ile 1249/1833-1834⁷³ Yılları Giderleri

1187/1773-1774 Yılı Giderleri				1249/1833-1834 Yılı Giderleri			
Görevliler	Aldıkları Günlük Ücret (Akçe Olarak)	Diğer Masraflar	Bedeli (Akçe Olarak)	Görevliler	Aldıkları Yıllık Ücret (Kuruş Olarak)	Diğer Masraflar	Bedeli (Kuruş Olarak)
İmam, mutemed, cüzhân, devrhân	18	Şirevgan ve yirmi adet sini	5.360	Hatip (Timur Osman Efendi)	305	Mum	45
Hatip, sermahfil, devrhân	18	Kandil ve şamandıra	700	İmam (Seyyid Osman Efendi)	45	Bal mumu ve üstâdiye	200
Müezzin, kayyım, câbî, devrhân	22	On iki kıyye şem'-i revgan	864	Cuma müezzini (Mehmed Efendi)	40	Tanesi 40 kuruştan 40 testi şirevgan	1.600
Cuma müezzini, kayyım, devrhân	11	Fitul için pamuk	36	Birinci müezzin (Süleyman Efendi)	186	Çerağ, şamandıra, pamuk vs.	45
Diğer müezzin, cüzhân, devrhân	10	Üstâdiye	600	İkinci müezzin (Hüseyn Efendi)	108	Kandil geceleriyle Kurban Bayramı'nda kullanılan şirevgan	100
Diğer Cuma müezzini, muarraf	8	On beş kıyye bal mumu	3.240	Cüzhân (Murad Efendi)	18	Medrese odalarındaki öğrenciler için ekmek	140
Sıbyan mektebi muallimi	7	Cami için ... kalemi	240	Cüzhân (Molla Mustafa)	18	Ramazan ayında imam, kayyım ve müezzinlere ödenen	300

⁷² BOA, EV.HMH.d., nr.5886.

⁷³ VGMA, OA, EV.ZMT, 00043.00020.

Vaiz, müderris	10	Çeşitli masraflar	1.380	Müderris (İlyas Efendi)	30	Pencere camları tamiri	50					
Kandilci	6	Muhasebe harcı	600	Kayyım (Mehmed)	180	Kandil kapakları tamiri	80					
Ferraş, cüzhân, devrhân	5	Kalemiyye	120	Büyük müteveli ve küçük müteveli	135	Kandil bedeli	150					
Suyolcu	5	İhzâriyye ve huddâmiyye	120	Suyolcu	15	Ramazan ayında tespih çekenlerle Kur'an okuyanlara verilen	200					
Muvakkit/Saatçi, cüzhân, devrhân	6	-	-	Tercüman	42	Teravîh imamına, taşradan gelen kürsü şeyhlerine ve cenaze yıkayanlara ödenen	250					
Saka, cüzhân, devihân	5			Kürsü şeyhi	99	Hahların temizliği için harcanan	19					
Cüzhân, devrhân	5			-	-	-	-	Muhasebe harcı, kalemiyye ve ihzâriyye	10			
Cüzhân (Yirmi beş kişi)	50							-	-	-	-	-
Duacı	5											
Büyük müteveli	30											
Küçük müteveli	15											
Kâtib, tamirci, cüzhân, devrhân	14											
Tercüman	4											
Toplam	254											

⁷⁴ Belgeye kaydedilmiş olan bu meblağ muhtemelen yanlış hesaplandığı için olması gerekenden 20 kuruş fazladır, doğrusu 3.189 kuruş olmalıdır.

Altmış yıl arayla tabloya aktarılan vakıf giderleri görevlilere yapılan ödemelerle diğer harcamalar olmak üzere iki grupta değerlendirilebilir. 1187/1773-1774 yılına ait muhasebe kaydında, çoğu birden fazla görevi üzerine almış olan görevlilerin vakfiyede öngörülen hizmetleri yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Diğer kayıta yani altmış yıl sonrasında görevli sayısında azalma olduğu görülmekte, vakfiyede yapılması istenen bazı görevler için atama yapılmadığı veya ihtiyaç kalmadığı düşünülmektedir. Örneğin; görevliler arasında muallimin olmaması sıbyan mektebinin faal durumda olmadığını akla getirmektedir. Ancak söz edilen yıldan üç yıl sonrasına ait vakıf görevlilerinin ücretlerinin yetersizliğinden ve bundan dolayı zam verilmesinden bahseden 25 Zilka'de 1252/3 Mart 1837 tarihli bir arşiv kaydında⁷⁵ hemen hemen altmış yıl öncesinde mevcut olan görevlilerin bulunduğu görülmektedir. Bu durumun üç yıl öncesine yansımamasının nedeni genellikle bir kişinin birden fazla görevi yerine getirmesi ve deftere kaydedilirken sadece tek görevinin yazılmasıyla yetinilmesi olabilir. Kayıt işinin ciddiyetle ve titizlikle yapılmamış olduğu da düşünülebilir. Kısaca altmış yıl arayla kaydedilmiş olan görevlilerle ilgili bilgiler büyük ölçüde birbiriyle örtüşmektedir. Hatta görevlilere ödenen ücretler de çoğunda eşittir. Ücretlerin ilkinde akçe, diğerinde kuruş olarak kaydedilmesi yine ilk defterde gün, ikincisinde yıl esasına göre ödeme yapıldığının belirtilmesi ilk bakışta bu denkliğin anlaşılmasına engel teşkil edebilir. Fakat basit bir hesaplama görevlilere verilen ücretlerin altmış yıl içinde değişmediği görülebilir. Örneğin; 1187/1773-1774 yılına ait kayıta, büyük mütevellinin 30, küçük mütevellinin 15 akçe yevmiye aldığı belirtilmiş, 1249/1833-1834 yılı muhasebe bilançosunda ise iki müteveliye yıllık 135 kuruş ödeme yapıldığı kaydedilmiştir. İlk deftere göre mütevellilere günlük toplam 45, yıllık (360×45) 16.200 akçe ödenmiştir. Bu meblağ kuruş cinsinden ifade edildiğinde, bir kuruş 120 akçe hesabıyla (16.200:120) 135 kuruş demektir. Benzer hesaplama suyolcu için yapıldığında her iki kayda göre bu görevi ifa edenlerin günlük 5 akçe, yıllık (360×5=1.800:120) 15 kuruş olmak üzere yine aynı ücreti aldıkları anlaşılmaktadır. Aslında bazı görevler için yapılan ödemeler vakfın kurulduğu dönemden itibaren değişmemiş, görevliler aynı

⁷⁵ VGMA, OA, Evkaf Kesedarlık (EV.KSD), nr.00013.00082. Bu arşiv belgesine göre hazırlanan, vakıf çalışanlarının aldıkları ücretler ile bazı görevler için yapılan zamları gösteren tablo Ek-I'de verilmiştir.

ücreti almaya devam etmiştir. Bazılarının ise ücretleri iyileştirilmiş⁷⁶ ayrıca devrhânlık, tercümanlık, kürsü şeyhliği gibi yeni görevler ihdas edilmiştir. Görevlilerle ilgili dikkat çekilecek olan son husus vakfa hizmet veren bir kimsenin birden fazla görevle sorumlu hale getirilmiş olmasıdır. Böylece üstlendiği tüm görevler için tahsis edilen ücretlerin tamamı bu şahsa ödenmiş dolayısıyla vakıf çalışanı daha iyi ücret almış, vakıf da az sayıda görevli çalıştırmıştır.

Vakfın görevlilere ödenen ücretlerden başka diğer masraflar başlığı altında tabloya yansıtılan harcamaları genellikle aydınlatma, tamirat giderleri ve harçlar olarak sınıflandırılabilir. Önemli kısmı aydınlatmada kullanılan çeşitli yağların alımı için epeyce harcama yapılmış, kandil, fitil, pamuk gibi aydınlatma malzemeleri de ihtiyaç oranında satın alınmıştır. İkinci kayda göre medrese öğrencilerinin ekme ihtiyacını karşıladığı anlaşılan vakıf ayrıca Ramazan ayına özel harcamalara da ödeme yapmıştır. Küçük onarım giderleriyle verilen harçlar vakfın giderleri arasında yer almıştır. Tüm bu veriler Ayasofya Camii'nin faaliyette olduğunu, mabetle ilgili vakfiyedeki taleplerin büyük ölçüde yerine getirildiğini ve cami ile medresenin hatta yukarıda bahsedilen üç yıl sonraki kayda göre sıbyan mektebinin hizmet vermeye devam ettiğini gösteren önemli bilgilerdir.

Son olarak 1187/1773-1774 yılı ile 1249/1833-1834 yılı muhasebe bilançoları gelir-gider dengesi açısından değerlendirilebilir. Vakıf, 1187/1773-1774 yılında 86.750 akçe gelir elde etmiş, 88.569 akçe tutarında harcama yapmıştır. Bu meblağın 75.309 akçesi çalışanların hizmetlerine karşı ödenmiş,⁷⁷ 13.260 akçe de diğer masraflar için sarf edilmiştir.⁷⁸ 1.819 akçe açık veren vakıf söz edilen yılı borçlu olarak kapatmıştır. Giderleri karşılamada yetersiz kalan vakfın 1249/1833-1834 yılında gelir açısından daha iyi durumda olduğu anlaşılmaktadır. 7.353 kuruş 23 para gelir sağlanırken 4.430 kuruşluk masraf yapılmıştır. Görevliler için yapılan ödeme hariç ertesinin yılın

⁷⁶ Örnek vermek gerekirse büyük mütevelli için vakfiyede öngörülen 30 akçe yevmiye ödenmeye devam etmiştir. Ücreti artırılanlardan biri olan suyuolcu, vakfiyede 3 akçe ödeme yapılacağı belirtildiği halde 5 akçe alır hale gelmiştir. Ne zaman zam verildiği tespit edilememekle beraber XVIII. yüzyıl ortalarında da günlük 5 akçe ödendiği görülmüştür (VGMA, *VGM. Defter*, nr.00456.00036, s. 53).

⁷⁷ Görevlilere günde 254 akçe ödeyen vakfın ayda 7.620, yılda 91.440 akçe ödemesi gerekmektedir. Neden 16.131 akçe eksik ödeme yapıldığı tespit edilememiştir.

⁷⁸ BOA, *EV.HMH.d.*, nr.5886.

yani 1250/1834-1835 yılının masraflarının da kaydedildiği muhasebe bilançosunda harcamalar toplamı 2.923 kuruş 13 para olarak belirtilmiş ve önceki yıla ait giderler toplamıyla birlikte 7.353 kuruş ödendiği, bunun da 1249/1833-1834 yılında elde edilen gelire denk olduğu bildirilmiştir. Yani 1249/1833-1834 yılının geliri hem söz edilen yılın hem de ertesi yılın masraflarını karşılamıştır. Yukarıdaki tabloda sıralanan 1249/1833-1834 yılına ait harcama kalemleriyle benzerlik gösteren 1250/1834-1835 yılı masrafları arasında 60 kuruş değerindeki bir buçuk testilik şirevğan (susam yağı) bedeli dikkat çekmektedir⁷⁹ ki Sinan Paşa Camii için satın alınan bu yağ ile vakfın başka bir vakfa destek sağladığı dolayısıyla gelirlerinin yeterli olduğu, darlık yaşamadığı anlaşılmaktadır.

Vakfın muhasebe kayıtları, gelir ve giderler hakkında bilgi edinme imkânı sunmakla birlikte satın alınan ürünlerin birim fiyatları, hangi üründen ne kadar kullanıldığı, ne gibi hizmetlerin alındığı, bu hizmetlere karşılık ne kadar ücret ödendiği ve çeşitli faaliyetler nedeniyle yapılan harcamalarla ilgili verileri de içermektedir. Bunlarla alakalı yukarıdaki tablodan örnek verilebileceği gibi R.1259/1843-1844 yılına ait vakfın sadece giderlerinin yer aldığı bir evkaf defteri⁸⁰ ile Mayıs 1262/Mayıs-Haziran 1846 dönemi masraflarının bulunduğu başka bir vakıf kaydından⁸¹ da çeşitli örnekler vermek mümkündür. Daha somut verilerin yer aldığı bu evkaf defterlerine göre Ayasofya Camii için her ay bir kıyye mum satın alınmış, kıyyesi 5,5 kuruştan alınan mum bedeli olarak yılda 66 kuruş ödenmiştir. Selanik Eyaleti miri sandığından karşılanan bu bedelin dışında her bir kandil gecesi ve Kurban Bayramı için 20'şer kuruştan bir yılda toplam 100 kuruş sarf edilmiş ayrıca okutulan mevlide 75 kuruşluk harcama yapılmıştır. Mayıs 1262/Mayıs-Haziran 1846'da camiın şadırvanı ile buraya gelen suyun yolu tamir edilmiş, bunun için altı kişi 6 kuruş yevmiye ile çalıştırılmış ve 36 kuruş ödenmiştir. Şadırvan ile suyollarının onarımı ve bunun için alınan malzemelere 209 kuruşluk masraf yapılmıştır.⁸² Vakfın gelirlerinden söz edilmeyen her iki deftere ve yukarıda bahsedilen evkaf kayıtlarına göre

⁷⁹ VGMA, OA, EV.ZMT, 00043.00020.

⁸⁰ BOA, EV.d., nr.12024.

⁸¹ BOA, EV.d., nr.12867.

⁸² BOA, EV.d., nr.12024; nr.12867.

örnekleri artırmak mümkün olmakla birlikte bu kadarla yetinilerek son iki defterin içeriği ekte tablolara yansıtılmıştır.⁸³

Gerek Selanik gerekse Kavala'daki vakıflarla ilgili arşivlerdeki her bir kayıt birer işletme durumunda olan kurumların işleyişine yönelik değerli ve önemli bilgiler sunmaktadır. Tamamını değerlendirme imkânı bulunmayan bu verilerden bir kaçıyla Selanik'teki vakfın durumu hakkında bazı bilgiler verildikten sonra Kavala'da bulunan külliye içinde durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Vakfın gelirleriyle ilgili bilgi verilirken değerlendirilen evkaf defterlerine göre bu defa da harcamaları aşağıdaki tabloya aktarılmıştır.

⁸³ Söz edilen tablolar Ek-II ve Ek-III'te verilmiştir.

Tablo X
İbrahim Paşa'nın Kavala'daki Vakfı'na Ait R.1160/1747-1748⁸⁴ ile
R.1261-1267/1845-1852⁸⁵ Yılları Giderleri

<i>R.1160/1747-1748 Yılı Giderleri</i>		<i>R.1261-1267/1845-1852 Yılları Giderleri</i>		
<i>Harcama Kalemi</i>	<i>Sarf Edilen Meblağ (Akçe Olarak)</i>	<i>Harcama Kalemi</i>	<i>Sarf Edilen Yıllık Meblağ (Kuruş Olarak)</i>	<i>Sarf Edilen Yedi Yıllık Meblağ (Kuruş Olarak)</i>
Tüm vakıf çalışanlarına ödenen ⁸⁶	116.640	Büyük ve küçük mütevellinin ücreti	135	945
Cami için zeytinyağı	1.500	Vakıf görevlilerine ödenen ⁸⁷	1.050	7.350
Cami için şem-i revgan	700	Ekmek bedeli	249,5	1.747,5 ⁸⁸
Cami için balmumu	600	Camiin aydınlatılmasında kullanılmak için yağ	230	1677 ⁸⁹
Cami için alınan kandiller	300	Cami için bal mumu	86	602
Şamandıra	180	Vakfin günlük olaylarını kaydeden şahsa ödenen	45	315

⁸⁴ BOA, *EV.HMH.d.*, nr.4604; VGMA, *OA, EV.HMH.d.*, nr.4604.

⁸⁵ BOA, *EV.d.*, nr.12487; VGMA, *OA, EV.d.*, nr.12487.

⁸⁶ Vakıf defterinde görevlilere ayrı ayrı yer verilmemiş, "vezâif" biçiminde genel bir ifade kullanılarak ödenen toplam meblağ kaydedilmiştir (BOA, *EV.d.*, nr.12487; VGMA, *OA, EV.d.*, nr.12487). Bu nedenle hangi görevlerin ifa edildiği ve ücretlerin ne kadar olduğu tespit edilememiştir. Belirtilen tarihten yaklaşık çeyrek asır sonrasına ait bir arşiv defterinde vakıf çalışanlarının isimleri, görevleri ve aldıkları ücretler hakkında bilgi verilmiş, vakfiyede görev tanımları yapılarak atanması istenen görevlilerin pek çoğunun külliye'deki kurumlar için hizmet etmeyi sürdürdükleri ve bir kısmının hâlâ vakfiyede öngörülen ücretleri almaya devam ettikleri görülmüştür, bkz. VGMA, *Ariik Êsas Defteri (A.E.d.)*, nr.503, s. 49-54. 1186-1198/1772-1784 yılları arasında vakıfta görev alanlar ile görevlerinin ve aldıkları ücretlerin kayıtlı olduğu bu defterdeki veriler Ek- IV'te listelenmiştir.

⁸⁷ Evkaf defterine "vezâif-i hidemât" biçiminde kaydedilen görevlilerin kaç kişi olduğu veya hangi görevleri yerine getirdikleri saptanamamıştır.

⁸⁸ Bu meblağ 1.746,5 kuruş olmalıyken ilgili deftere bir kuruş fazla olarak kaydedilmiştir.

⁸⁹ Evkaf defterindeki kayda göre belirtilen yıllar arasında her yıl 230 kuruşluk yağ kullanılmış, yedi yıl için 1.610 kuruş yağ bedeli ödenmiştir. 67 kuruşluk yağ fazladan alındığı için bunun bedeli de toplama dahil edilmiştir.

Torba?	660	Vakıf kâtibine ödenen	20	140
Sıbyan mektebi için yapılan masraf	120	Mütevelli vekilinin ücreti	150	1.050
Suyolu için harcanan	660	Kandil, şamandıra ve saire masrafı	-	259
Hamam ve şadırvan için sarf edilen	3.056	Cami için hasır	-	170
Vakıf hizmetlileri için verile gelen üç aylık ekmek masrafı	18.000	Şadırvanın tamir masrafı	-	645,5
Büyük mütevellinin 1158-1160/1745-1748 dönemine ait üç yıllık ücreti	36.000	Nâzır için aba	-	150
Çukadar için harcırah	4.800	Vakfın gayrimenkulleri için muşamba	-	343
İstanbul'a giden mütevelliye harcırah	12.000	Harçlar	-	10.109,5
Vakfın önceki yıla ait borcu	76.724			
Kavala'daki kâtip? için çuka	1.800	-	-	-
Harçlar	1.320			
Toplam	275.060	Toplam		25.503,5

Tabloda yer alan verilerle ilgili değerlendirme yapmak gerekirse R.1160/1747-1748 yılında cami için satın alınan yağ, mum ve kandil giderleriyle sıbyan mektebine yapılan masraf dolayısıyla bu vakıf eserlerin hizmet sunmaya devam ettiklerini öncelikli olarak belirtmek uygun olur. Ayrıca hamam ve suyollarının bakımının yapılmış olması bu gelir kaynağının da faaliyette olduğunun göstergesidir. Zaten yukarıda vakfın gayrimenkullerinden elde edilen gelirler arasında hamamın kira gelirinden söz edilmiş, kullanılmaya ve gelir sağlamaya devam ettiği belirtilmiştir. XIX. yüzyıl ortalarına ait diğer muhasebe kaydında genelde camiye yapılan harcamalardan bahsedilmesi mabet dışında diğer kurumların çalışmadığını düşündürmektedir. Her iki kayıta külliye'nin önemli kurumlarından olan imaret hakkında bir bilginin bulunmaması da bu kurumun faaliyetlerini sürdürmediğini akla getirmektedir. Sadece vakıf çalışanları için ekmek üreten bir kurum olarak hizmet verdiği düşünülebilir. Zira her iki muhasebe bilançosunda vakıf giderleri arasında görevliler için ekmek bedelinin bulunması imaret tarafından üretildiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim yukarıda söz edilen Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki bir Atık Esas Defteri'nde 1186-1189/1772-1776 yıllarında görevlendirilmiş veya görevli olduğu halde belirtilen tarihler arasında kayda geçirilmiş imaret çalışanlarının, -özellikle yardımcılarıyla birlikte ekmekçi ve aşçıların- bulunması kurumun faaliyette olduğunun göstergesidir.⁹⁰ Bununla birlikte imaretin, vakfiyede belirtilen şartları yani her gün pişirilerek sunulması istenen yiyecekleri hem XVIII hem de XIX. yüzyılda hazırlayamadığı kuvvetle muhtemeldir. Çünkü vakfın giderleri arasında imaret için satın alınan herhangi bir ürün ve yapılan masrafa rastlanmamıştır.

Vakıf, R.1160/1747-1748 yılını 64.694 akçelik borçla kapatmıştır. Tabloda belirtildiği gibi önceki yılı da 76.724 akçelik borçla kapattığı düşünüldüğünde vakfın gelirlerinin masraflarını karşılayamadığı açıktır. Bu durumun ne zamandan itibaren sürdüğü ve ne kadar devam ettiği bilinmemekle beraber XIX. yüzyıl ortalarında böyle bir darlığın yaşanmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde vakfın Evkaf Nezareti'ne bağlı olması bunda etkili olsa gerektir.

⁹⁰ VGMA, *A.E.d.*, nr.503, s. 51-53. Belirtilen yıllar arasında imarete görevlendirilenler için bkz. Ek-IV.

Bir kaç noktaya daha değinilerek bu bölüm bitirilebilir: Bunlardan ilki mütevellilere ödenen ücretlerle ilgilidir. Vakfiyede büyük mütevelliyeye Selanik'teki vakıftan küçük mütevelliyeye Kavala'dakinden ödeme yapılacağı belirtildiği halde iki müteveli için de her iki vakıftan ücret ödenmiştir. Mütevellilerin gelirini artıran muhtemelen de bu nedenle yapılan uygulama, aslında vakıf şartlarına aykırıdır; buna rağmen yani iki vakıftan ücret alan iki müteveli olduğu halde vakıflar vekaletle yönetilmiştir.⁹¹ Üzerinde durulacağı belirtilen ikinci nokta olarak söz edilen bu bilgi, hem Selanik hem de Kavala'daki vakıfların mütevelliler yerine birer vekil yani müteveli kaymakamı aracılığıyla idare edildiğini ifade etmektedir ki bu durum yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere XIX. yüzyıl ortalarında vakıf için mütevellilere verilen ücretten daha fazlasının vekile ödenmesine neden olan ayrı bir masraf demektir. Son olarak tevliyet görevinin İbrahim Paşa'nın azatlı köle veya kölelerinin soyundan devam etmesiyle ilgili bilgi verilebilir. Yukarıda bahsedildiği üzere vakfiyeye göre bu görev öncelikle Paşa'nın kendi soyundan gelen erkek çocuklar tarafından, neslin son bulması halinde ise azat edilmiş kölelerin en uygun olanının neslinden gelenlerce yürütülecektir. Ancak İbrahim Paşa'nın tek erkek çocuğu olan Mehmed Şah'ın, -M.T. Gökbilgin'e göre- akıbetinin belli olmaması⁹² tevliyet görevinin Paşa'nın azatlı köle veya kölelerine devredilmiş olmasının büyük ihtimalle nedenidir. Üstelik sadece tüm vakfın tevliyeti değil Kavala'daki vakfın idaresinden sorumlu olan küçük mütevellilik de vâkıfın azat edilmiş köle veya kölelerinin soyundan devam etmiştir.⁹³

Makalenin bu bölümünde vakfa ait kurumların hizmet vermeye devam edip etmediğinin anlaşılmasına yönelik olarak yapılan değerlendirmeler,

⁹¹ Selanik'teki vakfın müteveli kaymakamı aracılığıyla idare edildiğini ifade eden, 1164/1750-1751 yılında vekilin Feyzullah Efendi olduğundan söz eden bir arşiv belgesi için bkz. BOA, C.BLD, 73/3636. Ayrıca 18 Safer 1168/4 Aralık 1754 tarihinde müteveli vekilinin Hakkı ... Halife Efendi olduğunu belirten başka bir arşiv kaydı için bkz. VGMA, *VGMA. Defter*, nr.00456.00036, s. 52.

⁹² M. T. Gökbilgin, a.g.mad., s. 914.

⁹³ 13 Cemâziyelevvel 1186/12 Ağustos 1772 tarihli bir kayıтта "*Abdullah veledes ve an evlâd-ı utekâ-yı vâkıf ber vech-i meşrûta-yı müteveli*" denilerek Paşa'nın azatlı kölesinin soyundan Abdullah'ın oğlunun vakfın mütevellisi olduğu belirtilmiştir. 12 Safer 1186/15 Mayıs 1772 tarihli başka bir kayıтта da "*Mehmed an evlâd-ı utekâ-yı vâkıf ber vech-i meşrûta-yı müteveli-i sagîr*" biçimindeki ifadeyle yine Paşa'nın azat ettiği kölesinin neslinden olan Mehmed'in küçük müteveli olarak hizmet ettiği bildirilmiştir (VGMA, *A.E.d.*, nr.503, s. 43, 54).

özellikle kuruluşundan bir kaç yüzyıl sonrasına ait arşiv materyaline dayanmıştır ki kurumların hayata geçirilmesinin üzerinden iki ve üç yüz yıldan daha fazla bir süre geçtiği halde faaliyetlerini büyük ölçüde sürdürdükleri, tamamı olmasa bile akarâtının gelir sağlamaya devam ettiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu durum XIX. yüzyıl sonlarına kadar sürmüş, bölgede Osmanlı egemenliğinin sona ermesinin ardından hem Selanik hem de Kavala'daki camiler kiliseye dönüştürülmüştür.

S o n u ç

İbrahim Paşa'nın yukarıda belirtildiği gibi Selanik ve Kavala'daki hayratı büyük ölçüde XIX. yüzyıl sonlarına kadar faaliyetlerine devam etmiş, her iki yerdeki mabedi bölgedeki Osmanlı hakimiyeti süresince hizmet vermiştir. Nitekim bugünkü Selanik'te aşağı şehirde, Vardar Caddesi'nin güneyinde, Yahudi Mahallesi'nin ortasında ve pazarın yakınında bulunan Ayasofya Camii'nin, Osmanlı egemenliği boyunca üç yüzden fazla ev ve dükkâna sahip olduğu⁹⁴ dolayısıyla buranın -ihtimaldir ki 15 Ağustos 1890 tarihinde Ortodoks Rumların Hz. Meryem'in göğe yükselişini kutladıkları sırada çıkan yangında büyük zarar görmesine ve kullanılamaz hale gelmesine kadar-⁹⁵ en zengin cami olarak varlığını devam ettirdiği bilinmektedir.⁹⁶ Kavala'daki vakfın da aynı şekilde idare edildiği, akarının korunmuş olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Her iki camii de buraların Yunanistan'a dahil olmasıyla birlikte kiliseye çevrilmiştir. Selanik'teki mabet İbrahim Paşa'nın camiye tahvili öncesindeki gibi yine Ayasofya Kilisesi olarak adlandırılmış, Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923) sonrasında kilise haline getirilen Kavala'daki mabet ise Saint Nikolas Kilisesi adını almıştır.⁹⁷ Selanik'teki mabede ait iç ve dış mekândaki

⁹⁴ M. Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 49.

⁹⁵ Alexandra Yerolympou-Vassilis Colonas, "Kozmopolit Bir Kentleşme", *Selanik 1850-1918*, der. Gilles Veinstein, İstanbul 2014, s. 206; M. Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 114'te, büyük yıkıma neden olan yangının 1890 yılında 3 Eylül'ü 4 Eylül'e bağlayan gece çıktığını belirtir. Ortodoks Rumlar için kutsal olan bu olay günümüzde de 15 Ağustos tarihinde kutlandığından takvim farklılığı yoksa doğrusunun bu tarih olması gerekir. Ayrıca bkz. S. Eyice, *a.g.mad.*, s. 221.

⁹⁶ M. Anastasiadou, *a.g.e.*, s. 49.

⁹⁷ M. Kiel, "Kavala", s. 62.

Osmanlı dönemi izleri silinmiş, İslâmî unsurlar yok edilmiştir. Camiin sağ tarafına bitişik olan uzun gövdeli minare yıktırılmış, itinalı işçiliğin eseri olan mermer minber ortadan kaldırılmıştır. Aynı derecede ince işçiliğe sahip müezzin mahfili ise altındaki sütunlar kesilerek avlunun bir köşesine yerleştirilmiş ve toprak doldurulup çiçeklik haline getirilmiş, keza geniş kemerli avlu kapısı yıktırılarak yok edilmiştir. Sadece son cemaat yeri korunan yapının bu bölümü ise 1945 yılı sonrasındaki onarım sırasında varlığını yitirmiştir.⁹⁸ Benzer şekilde Kavala'daki cami de tadil edilerek kiliseye tahvil edilmiştir. Günümüzde bu haliyle kullanımı da sürmektedir.⁹⁹ Kervansaray olarak nitelenen Kavala'daki külliye ait olup konaklamak için kullanılan odalar ile müştemilatın, 1971 yılında eski şehir merkezinin yeniden inşası sırasında büyük bir bölümünün ortaya çıkması, kısa süre sonra da kaybolmasıyla ilgili tespit¹⁰⁰ dışında Selanik ve Kavala'daki diğer vakıf eserlerle gelir kaynaklarının akıbeti hakkında bilgi edinilememiştir.

942 yılında Ramazan ayının 22. gecesinde -Milâdî takvime göre 14-15 Mart 1536 tarihinde- aniden ortadan kaldırılmasından sonra Müslümanlığı, samimi bir Müslüman olup olmadığı sorgulanan Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın¹⁰¹ tüm hayratı onun İslamiyet'e gönül verdiğinin göstergesidir. Gerek kendi döneminde gerekse sonraki dönemlerde hatta yüzyıllar

⁹⁸ S. Eyice, *a.g.mad.*, s. 221-222.

⁹⁹ M. Kiel, "Kavala", s. 62.

¹⁰⁰ M. Kiel, "Kavala", s. 62.

¹⁰¹ H. D. Jenkins, *a.g.e.*, s. 104-105'de, paşa hakkında "*İslam'ı muhtemelen inanarak değil, yalnızca şekil olarak kabul etmişti*" diyerek kariyerinde zaman zaman onun itibarını daima zedeleyecek olan Hristiyan tercihlerin ortaya çıktığını belirtmiş ve Paşa'nın bu tutumunu yansıtan bazı olaylardan bahsetmiştir. Ayrıca anne ve babasının Hristiyan olarak kaldıklarını da ifade etmiştir. Buna karşın Nazım Tektaş, *Pargalı İbrahim Paşa*, İstanbul 2012, s. 169'da, Paşa'nın "*gâvur kalıp, Hristiyanlığını gizlediği*" meselesinin doğru olamayacağını, bütün hayatının rolden ibaret olmasının kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Böylesi bir durumun olması halinde "*bunu Kanuni'nin fark etmemesinin izahı nasıl yapılır*" diye sorarak Paşa'nın tam bir Müslüman olduğunu anlatmaya gayret etmiştir. Yazar ayrıca s. 172'de Paşa'nın babasının Müslüman olarak Yunus adını aldığını da kaydetmiştir. İbrahim Paşa'nın babasının İslamiyet'i kabul ederek Yunus adını almasıyla ilgili bilgi, M. T. Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 914 ve F. Emecen, *a.g.mad.*, s. 335'te de mevcut olup doğrudur. Zira bu çalışmanın konusunu oluşturan vakıfların kuruluş belgesi olan vakfiyede de "... *vezîr-i a'zam ve kâffe-i memâlik-i Osmâniyye'de serasker Hazret-i İbrahim Paşa bin Yunus Bey ...*" biçimindeki ifadeden 937/1530-1531 yılından önceki bir tarihte babasının Müslüman olduğu anlaşılmaktadır, bkz. VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581, s. 76.

sonrasında bölgede yaşayacak topluluklara hizmet gayesiyle kurulan vakıfları İslam inancının yansımasıdır. Bunun yanında toplumda büyük kabul gören vakıf kurma geleneği de Paşa'yı hayır kurumları inşa edip hayata geçirmeye sevk etmiş olmalıdır. Motivasyonları ne olursa olsun Makbul/Maktul İbrahim Paşa halis niyetle ve iyilik yapma arzusuyla siyasi kariyerinin en parlak döneminde zengin gelir kaynakları bağışlayarak toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik vakıflar tesis etmiş ve bunların yaşaması konusunda büyük bir çaba sarf etmiştir.

Ek I
25 Zilka'de 1252/3 Mart 1837 Tarihli
Arşiv Kaydına Göre Selanik'teki Vakıf Görevlileri,
Ücretleri ve Yapılan Zamlar¹⁰²

Görevin Türü	Ödenen Günlük Ücret (Akçe Olarak)	Ödenen Yıllık Ücret (Kuruş Olarak)	Teamül Gereği ¹⁰³ Yıllık Verilen (Kuruş Olarak)	Yapılan Zam (Kuruş Olarak)	Toplam Ödenen (Kuruş Olarak)	Görevlinin Adı
Hitâbet	30 ¹⁰⁴	90	-	110	200	Abdurrahman oğlu Timur Osman Efendi
İmâmet	8	24	21	255	300	Mustafa oğlu Seyyid Osman Efendi
Sermahfillik	15	153	-	-	153	Timur Osman Efendi
Devrhânlık	618					
Naathânlık						
Cüzhânlık						
Tarifhânlık/Muarriflik						
Dua etme	18					

¹⁰² VGMA, OA, EV.KSD, nr.00013.00082.

¹⁰³ İlgili arşiv kaydında bazı görevler için "*ber vech-i teamül-i kadim virilegen*" biçiminde ifade edilen bir ödeme yapıldığı belirtilmiştir. Eski bir uygulama olduğu anlaşılan bu ilavelerin ne zamandan itibaren verildiği, neden böyle bir ödeme yapıldığı, amaç ücretlerin iyileştirilmesi ise niçin tüm görevliler için uygulanmadığı tarafımızdan tespit edilememiştir.

¹⁰⁴ Tabloda yer alan bilgilerin aktarıldığı arşiv belgesinde görevlilere ödenen ücretlerin büyük bir kısmı günlük akçe, yıllık kuruş ile ifade edilmiştir. Örnek olması açısından ilk sırada yer alan hatibe yevmiye olarak verilen 30 akçenin 90 kuruşa eşitliği gösterilmek istenmiştir. Buna göre bir ay otuz gün hesabıyla (30×30) 900 akçe aylık, (900×12) 10.800 akçe yıllık ödenmiş, bu meblağ kuruşa çevrildiğinde -bir kuruş 120 akçe olduğundan- yılda (10.800:120) 90 kuruş verilmiştir. Aynı hesaplama yöntemi tabloda yer alan tüm ücretler için uygulanmış, belgedeki verilerin doğru olduğu yani akçe ve kuruş denkleminin bulunduğu görülmüştür.

Cuma günü Kur'an-ı Kerim okuma	-	60	-	-	60	Timur Osman Efendi
Cuma müezzinliği	10	60	26	34 ¹⁰⁵	120	Mustafa oğlu Süleyman
Devrhânlık	6			-		
Cüzhânlık	4			-		
Cibâyet	5	75	25	50 ¹⁰⁶	150	Mustafa oğlu Süleyman
Vakıf çalışanlarına nezaret etme	10			-		
Muvakkitlik/Saatçilik	10			-		
Tercümanlık	4	42	-	-	42	Ali oğlu Ahmed
Hücre nazırlığı	10					
Kayımlık	4	27	153	120	300	Süleyman oğlu Mehmed
Birinci müezzinlik	5					
İkinci müezzinlik	33	99	-	101	200	Mustafa oğlu Hüseyin
Devrhânlık						
Cüzhânlık						
...						
Kâtiplik						
Muallimlik						
Ferraşlık						
Aşırhânlık	2	45	26	49	120	Mustafa oğlu Hüseyin
Cüzhânlık	4					
Avlu ferraşlığı	5					
Kayımlık	4					

¹⁰⁵ Sadece Cuma müezzinliği görevi için zam verilmiştir.

¹⁰⁶ Sadece câbîlik için zam verilmiştir.

Müdürlük	5	15	-	105 ¹⁰⁷	120	Ahmed oğlu Hafız İlyas
Suyolculuk	5	15	-	-	15	Salih oğlu Abdullah ¹⁰⁸
İkinci müezzinlik ¹⁰⁹	-	76	-	24	100 ¹¹⁰	Osman oğlu Mehmed
Cuma günü ? ¹¹¹						Süleyman oğlu Murad
Cüzhânlık						Abdullah oğlu Mustafa
Toplam		1137 ¹¹²		743 ¹¹³		-

¹⁰⁷ İlgili arşiv kaydında "*tedrişe devam etmek üzere mukaddemce zam olunan*" biçiminde ifade edilerek ücretin -zamanı belirtilmemekle birlikte- daha önceden artırıldığı bilgisi mevcuttur, bkz. VGMA, OA, EV.KSD, nr.00013.00082. Bu nedenle yeni zam verilmediği anlaşılmaktadır.

¹⁰⁸ Muhtemelen bu şahsın babası da aynı vakfa suyolcu olarak hizmet vermiştir. 16 Şa'ban 1242/15 Mart 1827 tarihli bir arşiv kaydında vakfın suyolcusu olan Ömer oğlu Ali'nin bu iş için yetersizliğinden söz edilerek yerine Veli oğlu Mehmed Salih'in görevlendirildiği belirtilmiştir (BOA, C.EV, nr.9/418) ki -vakıflara ait görevler genelde babadan oğula devam ettiğinden- belgede bahsedilen Mehmed Salih, Abdullah'ın babası olan Salih olsa gerektir. On yıl arayla baba-oğulun vakıfta suyolcu olmaları kuvvetle muhtemeldir.

¹⁰⁹ İlgili arşiv belgesinde ikinci müezzinlik görevini yürüten şahıstan ve aldığı ücretten daha önce söz edildiği halde tekrar "*müezzin-i sâni*" biçiminde bir kayıt bulunması yanlış yazılmış olduğunu düşündürmektedir. Ancak orijinaline sadık kalmak için belgedeki bilgi aynen aktarılmıştır, bkz. VGMA, OA, EV.KSD, nr.00013.00082.

¹¹⁰ İlgili belgede söz konusu üç görevi yerine getirenler farklı kişiler olduğu halde ödenen yıllık ücret ve yapılan zam toplu biçimde kaydedilmiştir. Bir başka deyişle üç görevliden hangisine ne kadar ödeme yapıldığı belirtilmemiştir. Bu nedenle tabloya orijinalindeki hali aktarılmıştır, bkz. VGMA, OA, EV.KSD, nr.00013.00082.

¹¹¹ İlgili arşiv kaydında "*yevm-i Cum'a*" biçimindeki yarım bırakılmış ifadeden neyin kastedildiği anlaşılamadığından görev tanımı tarafımızdan da yapılamamıştır. Sadece Cuma günleri bir görevi yerine getirmekle yükümlü olan bu görevlinin vazifesinin ne olduğu bilinmemektedir, bkz. VGMA, OA, EV.KSD, nr.00013.00082.

¹¹² İlgili kayıta bu toplama önceden müdürrise yapılmış olan zam da dahil edilmiştir.

¹¹³ İlgili belgede yapılan zamların toplamını gösteren bu meblağa müdürrise daha önceden verilmiş olan zam dahil edilmemiştir.

Ek II

Selanik'teki Vakfın R.1259/1843-1844
Yılına Ait Harcamaları¹¹⁴

<i>Harcama Kalemi</i>	<i>Sarf Edilen Meblağ (Kuruş Olarak)</i>
Cami görevlilerine ödenen ¹¹⁵	1.379
Mevlid Kandili için yapılan masraf	20
Mirâc Kandili için harcanan	20
Regaib Kandili'nde sarf edilen	20
Berât Kandili'nde harcanan	20
Kurban Bayramı geceleri için sarf edilen	20
On iki kıyye şem'-i revgan	66
Şirevgan	1.536
Mum	61,5
Kandiller ve kapaklar için harcanan	180
Şamandra	27
Süpürge	12
Fitil için alınan pamuk	15
... eşya ve saire	20
Yelpaze?	5
Cami hizmetlileri için yapılan masraf	310
Okutulan mevlid için harcanan	75
Sicim?	5
<i>Toplam</i>	3.791¹¹⁶

¹¹⁴ BOA, *EV.d.*, nr.12024.

¹¹⁵ Evkaf defterine, "*hidemât-ı câmi*" biçiminde kaydedilmiş, ödenen miktar da defterde toplu olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla o dönemde kaç görevlinin bulunduğu ve her birine ne kadar ödeme yapıldığıyla ilgili bilgi edinilememiştir.

¹¹⁶ İlgili yıldaki tüm masrafların toplamı 3.791,5 kuruş olduğu halde muhtemelen yanlış hesaplandığından vakıf defterine 3.791 kuruş olarak kaydedilmiştir.

Ek III
Selanik'teki Vakfın
1-31 Mayıs 1262/13 Mayıs-12 Haziran 1846
Dönemine Ait Bir Aylık Masrafları¹¹⁷

<i>Harcama Kalemi</i>	<i>Sarf Edilen Meblağ (Kuruş Olarak)</i>
Cami için bir kıyye mum	5,5
Suyolları için күnk	135
Şadırvanı sıvamak için kullanılan üç kıyye lök	18
Demir çubuk	8
Kilit ve kapı için perde?	12
Üstâdiye (Altı amelenin yevmiyesi)	36
<i>Toplam</i>	214,5¹¹⁸

¹¹⁷ BOA, *EV.d.*, nr.12867.

¹¹⁸ Bu meblağın 209 kuruşu dönemin suylucusu Süleyman tarafından Ayasofya Camii şadırvanının bakımı ve suylollarının tamiri için kullanılmış, yukarıda da belirtildiği gibi mum bedeli ile birlikte tüm masraf Selanik emval sandığından karşılanmıştır (BOA, *EV.d.*, nr.12867).

Ek IV
1186-1198/1772-1784 Yılları Arasında
Kavala'daki Kurumların Görevlileri¹¹⁹

<i>Görevlinin Adı</i>	<i>Görevi</i>	<i>Aldığı Günlük Ücret (Akçe Olarak)</i>	<i>Göreve Getirildiği veya Görevde İken Kayda Geçirildiği Tarih</i>
Ahmed Efendi'nin büyük oğlu	İmam	4	23 Zilhicce 1188/24 Şubat 1775
Şeyh Osman oğlu Ali Halife'nin biraderi	İmam ve hatip	12	11 Rebi'ülâhır 1192/9 Mayıs 1778
Ahmed Efendi'nin büyük oğlu	Cüzhân	2	21 Ramazan 1198/8 Ağustos 1784
Ali Halife'nin oğlu	Hatip	3	14 Rebi'ülâhır 1192/12 Mayıs 1778
Hasan oğlu Seyyid Süleyman Halife	Cüzhân	2	1194/1780
Mustafa Halife	Devrhân	2	20 Cemâziyelâhır 1196/2 Haziran 1782
Abdülhalim oğlu Mehmed Halife	İmaret şeyhi	4	8 Zilhicce 1187/20 Şubat 1774
Seyyid Hafız Hüseyin Halife'nin oğlu	İmaret kâtibi	3	8 Zilhicce 1187/20 Şubat 1774
Ali Halife'nin oğlu	Kilerci	4	8 Zilka'de 1187/21 Ocak 1774
Hasan Halife'nin oğlu	Ambarcı	2	8 Zilka'de 1187/21 Ocak 1774
Hacı Hüseyin Halife'nin oğlu Ali Halife	Nakıbşah	2	14 Muharrem 1193/1 Şubat 1779
Seyyid Ali Halife'nin oğlu	Birinci Aşçı	4	6 Şevval 1189/30 Kasım 1775
Ahmed'in oğlu	Aşçı yamağı	1	8 Zilka'de 1187/21 Ocak 1774
Mustafa Halife	Aşçı yamağı	1	-
Hacı Mustafa oğlu Süleyman Halife	Aşçı yamağı	2	-
Ali Halife'nin oğlu	Birinci ekmekeçi	4	5 Cemâziyelâhır 1186/3 Eylül 1772
Hacı Hüseyin oğlu Ahmed'in oğlu	İkinci ekmekeçi	4	-
Osman'ın oğlu İbrahim	Ekmekeçi çırağı	0,5	8 Zilka'de 1187/21 Ocak 1774

¹¹⁹ VGMA, *A.E.d.*, nr.503, s. 49-54.

Abdülkerim'in küçük oğlu	Ferraş	2	8 Zilka'de 1187/21 Ocak 1774
Osman oğlu Hüseyin Halife	Mutfak ve ahır hizmetlisi	3+1	-
Mehmed'in oğlu	Mutfak sucusu	2	-
Hüseyin oğlu Abdurrahim	Harem sucusu	1,5	-
Nimetullah Halife'nin oğlu	Tuvalet temizleyicisi	2	-
Ahmed oğlu Mehmed'in oğlu	İmaret kapıcısı	2	14 Rebi'ülevvel 1187/5 Haziran 1773
Ali Halife'nin biraderi	Mutfak kandilcisi	2	-
Osman oğlu Ali Halife	İki hamamdan sorumlu câbi	4	-
Osman oğlu Hüseyin Halife	Maşkolor bâzârgâhının müezzini	2	-
Hacı Mustafa oğlu Süleyman Halife	Maşkolor bâzârgâhının imamı	2	-
Şeyh Mustafa Efendi	Vâiz	-	-
İbrahim Paşa'nın azatlı kölesinin evlatlarından Mehmed	Küçük mütevellî	15	12 Safer 1186/15 Mayıs 1772

KAYNAKÇA

I- Arşiv Kaynakları

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâlî Evrak Odası (BEO), nr.2355/176566.

BOA, Dahiliye Nezareti Mektûbî Kalemi (DH.MKT), nr.865/84.

BOA, *Evkaf Defteri (EV.d.)*, nr.12024; nr.12487; nr.12867.

BOA, *Evkaf Haremeyn Muhasebeciliği Defteri (EV.HMH.d.)*, nr.4604; nr.5886.

BOA, Cevdet Belediye (C.BLD), nr.51/2520; nr.73/3636; nr.89/4402.

BOA, Cevdet Evkaf (C.EV), nr.9/418; nr.246/12298; nr.408/20660.

BOA, Cevdet Maarif (C.MF), nr.101/5024.

BOA, Şurâ-yı Devlet (ŞD), nr.2048/27.

BOA, Rumeli Müfettişliği Selanik (TFR.I.SL), nr.39/3827.

b. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

D., nr.7029.

c. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA),

Atik Esas Defteri (A.E.d.), nr.503.

VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr.581.

VGMA, *VG.M. Defter*, nr.00456.00036.

VGMA, *Osmanlı Arşivleri (OA), EV.d.*, nr.12487.

VGMA, *OA, Evkaf Haremeyn Muhasebeciliği Defteri (EV.HMH.d.)*, nr.4604.

VGMA, *OA, Evkaf Başkitâbeti (EV.BKB)*, nr.00196.00017.

VGMA, *OA, Evkaf Kesedarlık (EV.KSD)*, nr.00013.00082.

VGMA, *OA, Evkaf Zimmet Halifelîği (EV.ZMT)*, nr.00043.00020.

II-Araştırma ve İnceleme Eserler

- ACAR, Şinasi, *Osmanlı'da Günlük Yaşam Nesneleri*, İstanbul 2011.
- , "Arşından Metreye, Dirhemden Grama", *Eskişehir Ticaret Odası Dergisi*, S:109 (Mart-Nisan 2008), 68-70.
- ANASTASSIADOU, Meropi, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912)*, İstanbul 2014.
- AYNUR, Hatice- KARATEKE, Hakan T., *III. Ahmed Devri İstanbul Çeşmeleri (1703-1730)*, İstanbul 1995.
- BERKİ, Ali Himmet, *Istilah ve Tâbirler*, Ankara 1966.
- CAN, Aykut, *Pargalı'nın Ölümü*, İstanbul 2013.
- EMECEN, Feridun, "İbrâhim Paşa, Makbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXI, 333-335.
- Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, yay. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, VIII. Kitap, İstanbul 2003.
- EYİCE, Semavi, "Ayasofya Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 221-222.
- FAROQHİ, Suraiya, "Balkan Panayırlarının Eski Tarihi", *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Ankara 2006, s.157-186.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "İbrâhim Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VII, 908-915.
- HİNZ, Walther, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, İstanbul 1990.
- JENKİNS, Hester Donaldson, *Kanunî'nin Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa*, çev. Nilüfer Epeçeli, İstanbul 2011.
- Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, haz. Şefaettin Severcan, Ankara 1996.
- KİEL, Machiel, "Kavala", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, XXV, 60-62.
- , "Selânik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 352-357.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, yay. haz. Seyit Ali Kahraman vd, III, İstanbul 1996.
- ÖZTÜRK, Said, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*, İstanbul 1996.

- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul 2004.
- PERE, Nuri, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, İstanbul 1968.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Akçe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, II, 224-227.
- , “Dirhem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, IX, 368-371.
- TEKTAŞ, Nazım, *Pargalı İbrahim Paşa*, İstanbul 2012.
- ULUÇAY, Çağatay, “Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar”, *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s.227-257.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., “Kanunî Sultan Süleyman’ın Vezir-i Âzamı Maktûl ve Maktûl İbrahim Paşa Padişah Dâmadı Değildi”, *Belleten*, XXIX/114 (1965), 355-361.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz, "Balkanlar'da Osmanlı Mimarisi", *Tarih Çevresi*, S:11 (1994), 27-36.
- YEROLYMPOS, Alexandra-Vassilis Colonas, "Kozmopolit Bir Kentleşme", *Selânik 1850-1918*, der. Gilles Veinstein, İstanbul 2014, s.199-222.
- YILMAZ, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010.

“THE WAQF OF MAKBUL/MAKTUL İBRAHİM PAŞA:
THE CHARITIES IN THESSALONICA, KAVALA AND OTHER PLACES”

Abstract

This article is about some of the charities of Makbul Ibrahim Pasha Waqf in Thessalonica, Kavala and other places. Ibrahim Pasha was one of the most remarkable amongst Ottoman Statesmen with his curious life. The essay introduces various charities of Ibrahim Pasha (dies 14-15 March 1536) across modern-day northern Greece which have, so far, been neglected in historical research. This research was done so that the community service he provided through his waqf could be remembered and that his heritage such as mosques and schools that keep his name alive to this day would not be forgotten. The essay explores the information on the work of his waqf founded by a charter in 937/1530-1531. The information relates to various charitable buildings such as mosques, schools, quran schools, soup kitchens, dervish lodges, and to the personnel employed by these institutions, their duties and responsibilities as well as their salaries, the sources of revenues that were donated to the waqf, and the use of the income generated by the waqf to fund expenditures. A review of the account books was also made in order to understand the situation of the charities a few centuries after the registration of the waqf charter. The research has found that most of the waqf institutions were instrumental in serving the communities in these lands during the Ottoman Rule. The complexes comprised of the above-mentioned charitable buildings in Thessalonica and Kavala catered to social and cultural needs with their vast resources that were donated to them. With the end of the Ottoman Rule in the Balkans, the institutions that belonged to the Ibrahim Pasha Waqf suffered enormously as all the other waqfs that were the symbols of the Ottoman civilisation in those lands. Therefore, it was not possible to obtain information relating to the fate of some of his other charities and of the estates and assets of his waqf.

Keywords

Makbul/Maktul Ibrahim Pasha, Thessalonica, Kavala, Drama, Zihne, Marmara, Eğriboz, Külliye (Islamic-Ottoman Social Complex), Waqf, Aghia Sophia.